

Werken in de bouw

Het structuuronderzoek voor de bouwnijverheid heeft de laatste jaren voor heel wat beroering gezorgd. Belanghebbenden konden het namelijk moeilijk eens worden over de opzet van het onderzoek. Toen eind vorige maand het *Interim-rapport Structuur-onderzoek Bouwnijverheid 1*), opgesteld door het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid (EIB), verscheen, bleek dat dit onderzoek ook in de toekomst nog heel wat moeilijkheden zal veroorzaken. Een bewijs hiervan is het commentaar dat het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening op het interim-rapport leverde. Dit commentaar, dat tegelijk met het rapport verscheen, kraakte het tot nu toe gedane onderzoek op vele punten. Alleen al uit het feit dat interim-rapport en commentaar op hetzelfde tijdstip verschenen, mag worden afgeleid dat er iets niet klopte. De voor de overheid uitgevoerde onderzoeken worden immers door de overheid begeleid. Hierdoor kunnen de onderzoekers zoveel mogelijk rekening houden met de wensen van de overheid. Bovendien kan ik mij niet herinneren dat de overheid eerder een voor haar opgesteld rapport publiceerde, vergezeld van een bijna vernietigend commentaar.

Het commentaar van het Ministerie van VRO is misschien niet bedoeld als vernietigend, maar wordt door velen wel zo gezien. Tekenend is in dit verband het artikel van John Bindels in *Bouw* van 31 januari jl. Bindels schrijft onder meer: „Zelden heeft een onafhankelijk instituut, met een eigen verantwoordelijkheid voor de presentatie van gegevens zó de wind van voren gekregen”. En hij eindigt met: „De niet altijd vermijdbare hiaten, onderschattingen en niet onderbouwde veronderstellingen in de EIB-raming wijzen op een bedenkelijke achterstand in het wetenschappelijk onderzoek, die wij ons hoe langer hoe minder kunnen permitteren”. Dit zal je maar gezegd worden als wetenschappelijk instituut.

De heer Bindels overdrijft echter. Er is helemaal geen sprake van een bedenkelijke achterstand. Het commentaar van het Ministerie geeft ook geen aanleiding tot deze kritiek. De kritiek die op het onderzoek kan worden gegeven, slaat meer op de gemakzucht waarmee de onderzoekers te werk zijn gegaan. Het interim-rapport staat namelijk vol met veronderstellingen en intuïties waarop z.g. harde kwantitatieve ramingen worden gebaseerd. Het EIB had dit bezwaar kunnen voorkomen door het onderzoek wetenschappelijk te funderen. Misschien ontbrak daartoe de tijd, hetgeen me niet onmogelijk lijkt vanwege de haast die het Ministerie van VRO de afgelopen jaren ten toon spreidde bij het realiseren van de steeds weer tegenvallende bouwprogramma's. Het EIB maakt er overigens geen geheim van dat het rapport vol zit met veronderstellingen.

Hiermee zij het EIB overigens niet schoon gepraat. De belangrijkste veronderstelling, die niet nodig was geweest, zit namelijk in een belangrijk basisgeven: de economische

groei. De lezer zal begrijpen dat de toekomstige bouwproductie voor een belangrijk deel wordt bepaald door de economische groei. Meer groei maakt het namelijk mogelijk de collectieve wensen ten aanzien van sociale woningbouw, vernieuwbouw enz. eerder te vervullen. Daarnaast is de productie van particuliere gebouwen voor een groot deel afhankelijk van de groeimogelijkheden van het bedrijfsleven. Het EIB gaat ervan uit dat de groei van het bruto binnenlands produkt van 1976 t/m 1980 3,5%, van 1981 t/m 1990 3% en vanaf 1991 2,5% per jaar zal zijn.

Met dergelijke groeiverwachtingen schopt het EIB tegen het zere been van de regering, die zich immers ten doel heeft gesteld t/m 1980 een groei van 3,75% te bereiken. De regering komt tot dit cijfer vanwege het conjuncturele herstel dat dit jaar zal optreden, zodat van 1976 t/m 1980 een groei van 4% per jaar mogelijk moet zijn. Gedurende de perioden 1981 t/m 1990 en 1990 t/m 2000 verwacht het Centraal Planbureau een groei van resp. 4% en 3,5% per jaar. Voor de investeringen in bedrijfsgebouwen berekende het Ministerie van VRO de gevolgen van deze groei in 1990: deze investeringen zouden 17,5% hoger zijn dan het EIB raamt.

Wie regelmatig mijn commentaar leest, weet dat ik zeer sceptisch sta t.o.v. de door de regering verwachte groei van 3,75% tot 1980. Het lijkt mij dat deze groei meer is ingegeven door politieke dan door wetenschappelijke motieven. Dit scepticisme kan ik echter niet wetenschappelijk funderen en ik kijk wel uit om uit de losse hand cijfers te geven voor de perioden na 1980. Het is niet onmogelijk dat het EIB gelijk heeft. Het EIB heeft echter nagelaten zijn lage groeicijfers wetenschappelijk voldoende te funderen. Hierdoor lijkt het gehele interim-rapport op drijfzand te zijn gebouwd, hetgeen je van bouwers niet zou verwachten. Dat de ramingen erg speculatief zijn, wordt n.b. min of meer bevestigd door EIB-directeur Dr. A. Wassink in *Elseviers Weekblad* van 31 januari jl. Ik citeer: „Dr. Wassink geeft toe dat zijn voorspellingen vooral zijn gebaseerd op gevoelens en opvattingen, zoals iedereen die kan hebben, en niet op wetenschappelijk onderzoek. En hij bevestigt niet alleen dat zijn ramingen vol onzekerheden zitten, maar relativeert ook de groei van de werkloosheid in de bouwnijverheid”.

Met andere woorden: stop het rapport maar in de lade. Aldus is de werkgelegenheid van de wetenschappers in de bouw in ieder geval bevorderd. Of juist niet.

L. Hoffman

1) Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid, *De ontwikkeling van de bouwbehoefte en de werkgelegenheid in de bouw. Peiljaren 1980-1990-2000*, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1975.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Werken in de bouw	137
Column Het Nederlandse klimaat, door <i>Dr. J. Bartels</i>	139
<i>Prof. Dr. A. A. J. Smulders:</i> Problemen van een belasting op talent	140
<i>Drs. F. Th. de Charro:</i> De betekenis van de zee- en luchtvaart voor de Nederlandse economie (1)	143
<i>Prof. Drs. C. J. van Eijk:</i> De Vereniging voor de Staathuishoudkunde over de werkloosheid ...	147
Boekennieuws	151
Geld- en kapitaalmarkt De herziening van het IMF-statuut en de omvang van de internationale liquiditeitenmassa, door <i>Drs. M. G. M. Berben</i>	152
Au courant Deining om de ondernemingsraad, door <i>A. F. van Zweeden</i>	154
Boekennieuws <i>Prof. Dr. Helmut Schoeck: Umverteilung als Klassenkampf?, door Dr. F. L. G. Slooff</i>	155
<i>Dr. A. H. E. M. Wellink: De inkomenselasticiteit van het Nederlandse belastingstelsel, door Dr. K. van der Heeden</i>	156
<i>A. Pais: Consumer credit in the Netherlands: its incidence in the nineteen sixties, door Ir. W. J. Keller</i>	157

De Tweede Kamer wacht met het houden van haar Algemene Beschouwingen totdat ESB zijn Miljoenennota-nummer heeft uitgebracht.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.
NAAM: .....
STRAAT: .....
PLAATS: .....
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement): .....
Ingangsdatum: .....

Ongefrankeerd opzenden aan: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Box, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerkster: Mej. J. Koenen.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 119,60 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f. 78,- (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,- (incl. 4% BTW en portokosten).

Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam mei vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam
Lange Haven 141, Schiedam.
tel. (010) 260 260, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek

Balanced International Growth

Bedrijfs-Economisch Onderzoek

Economisch-Technisch Onderzoek

Vestigingspatronen

Macro-Economisch Onderzoek

Projectstudies Ontwikkelingslanden

Regionaal Onderzoek

Statistisch-Mathematisch Onderzoek

Transport-Economisch Onderzoek

Het Nederlandse klimaat

Wie in de eerste maand van een nieuw jaar weer eens zijn gedachten op papier gaat zetten, verwijlt bijna automatisch bij wat hem het afgelopen jaar heeft bewogen en wat hij toen heeft beweerd.

Wat mij in het jaar 1975 vooral bezighield, was de zorgwekkende stijging van de werkloosheid. Dat bepaalde ook mijn visie op de prioriteiten, die wij zeker in ons land op sociaal-economisch gebied zouden hebben moeten stellen. Een realistisch beleid was — en is ook nu nog — nodig. Kretologie brengt geen wijziging in een zorgwekkende situatie. Noch wordt iets opgelost door een depressie te gaan noemen recessie.

In de gemoedstoestand, die uit het bovenstaande blijkt, begon ik aan het nieuwe jaar 1976. Dan interesseert je natuurlijk zeer te weten, of jouw gevoelens van onbehagen over de huidige en voorzienbare zorglijke situatie gedeeld worden. Enig inzicht wat dit betreft wordt verkregen uit het globale opinieonderzoek, dat de Stichting Maatschappij en Onderneming in samenwerking met het NIPO in 1975 uitvoerde.

Wat uit dat onderzoek duidelijk wordt is, dat „de” Nederlander een grotere prioriteit geeft aan de bestrijding van de misdadigheid en dus vergroting van de persoonlijke veiligheid, aan milieuvoorzieningen, aan grondstoffenproblematiek en aan vrede op aarde dan aan de werkgelegenheidsproblematiek.

Ik ben geneigd deze uitslag van het onderzoek minder verrassend te beoordelen dan deze op het eerste gezicht lijkt. Gegeven het sociale voorzieningenniveau, dat wij hebben, wordt een grote prioriteit gegeven juist aan die zekerheden, welke nog niet verworven zijn. Anders gezegd: ik krijg de indruk, dat veel mensen tevreden zijn met het niveau van welvaart, dat is bereikt, en vooral behoefte hebben aan meer zekerheid. Die zekerheid woog kennelijk ook in de eerste helft van 1975 zwaarder dan passende werkgelegenheid, welke trouwens een heel wat hogere prioriteit verwierf dan de gelijkere inkomensverdeling.

Diezelfde begrijpelijke wens naar zekerheid blijkt ook zonneklaar uit de prioriteit, die gegeven wordt aan een gegarandeerd redelijk inkomen boven hogere verdiensten. Zekerheid ten aanzien van het inkomen en prettig werk scoren hoger dan een groeiend niveau van materiële welvaart.

Wie als ik het voorrecht heeft van veel contacten ook buiten de enge grenzen van het vaderland weet, dat ons volk in het buitenland bekend staat om zijn gematigheid en gevoel voor realiteit. Het genoemde opinieonderzoek, dat het NIPO verrichtte, toont mijns inziens aan, dat dat oordeel van buitenlanders over ons niet op losse gronden is gebaseerd.

Van heel wat minder gevoel voor realiteit getuigde de opmerking van een Nederlandse politicus aan het begin van dit jaar, dat Nederlandse ondernemers hun personeelsbestand trachten te beperken om af te zijn „van dat lastige gedoe van werknemers”. Bij de ondernemers zou — zo werd gesteld — de „filosofie” zijn ingeslopen, dat wat je met de machine kan doen, je vooral niet door de mens moet laten doen.

Een rare, niet-realistische schets van de „filosofie” van de ondernemer, die ik — gelukkig — niet ken en naar het rijk der kretologie durf te verwijzen. De continuïteit van de onderneming is de prioriteit nummer 1 voor iedere leiding van een bedrijfsgemeenschap en terecht. Alleen door die continuïteit kan worden bereikt, dat allen, die bij die onderneming zijn betrokken, zekerheid van werkgelegenheid en inkomen hebben en houden.

Toen de negen leiders van zeer grote ondernemingen recentelijk besloten in een verklaring hun zorgen omtrent de huidige economische situatie te publiceeren, hebben zij dit aan het begin van hun schrijven nog eens duidelijk gesteld. Zich afvragende, waarom zij tot deze ongebruikelijke stap nu meenden te moeten overgaan, schreven zij: „De ondernemers die deze brief ondertekenen zijn belast met de leiding van publieke ondernemingen, die werkgelegenheid en welvaart bieden aan vele honderduizenden medewerkers en de zorg hebben voor tienduizenden gepensioneerd-

den. Daarnaast vertrouwden honderduizenden beleggers, grote, maar vooral ook kleine, waarvan zeer vele in eigen land, aan onze ondernemingen een deel van hun besparingen toe. Hetzij rechtstreeks, hetzij via beleggingsmaatschappijen en pensioenfondsen”. Ik veroorloofde mij deze lange aanhaling, omdat het helaas nog wel eens blijkt, dat er weinig realistische ideeën bestaan en worden geventileerd over wat „de” ondernemer als zijn primaire verantwoordelijkheid beschouwt.

Die primaire verantwoordelijkheid van de ondernemer is hem in de afgelopen jaren niet licht gevallen. Niet door de conjuncturele en structurele problemen van onze economie. Niet — bovendien — door bepaalde facetten van het overheidsbeleid. Zonder naar volledigheid te streven, noem ik de invloed van de te snelle optrekking van het minimumloon, die veel sectoren van het bedrijfsleven in grote moeilijkheden heeft gebracht, en het prijsbeleid, dat een deel van de reële loonkosten niet voor doorberekening in de prijzen in aanmerking deed komen en ten dele nog doet komen.

Ik vervolg mijn indrukken over het NIPO-opinieonderzoek. Dit toont — ik herhaal — duidelijk de wens der ondervraagden naar zekerheid, naar stabilisatie van hetgeen werd verworven. Overduidelijk blijkt, dat wij Nederlanders geen hemelbestormers zijn. Voor nieuwe consumptiegoederen blijkt weinig belangstelling. Aan een gelijkere inkomensverdeling en meer inspraak wordt kennelijk minder waarde gehecht dan aan voldoende inzicht in maatschappij en onderneming. Goede woningen voor iedereen scoort heel wat hoger dan kortere werktijden.

Aldus kom ik tot de conclusie, dat behoefte bestaat aan een realistisch economisch beleid, opdat verworvenheden op sociaal en economisch gebied niet teloor gaan. Dit impliceert een beleid, dat besef toont voor de bases, waarop die verworvenheden op sociaal-economisch terrein stoen. Een beleid, dat niet de bomen kapt, welke in de decennia na de oorlog zo vele en goede vruchten hebben gedragen ter bereiking van een niveau van werkgelegenheid, welvaart en welzijn, dat Nederland (en de Nederlandse gulden) een goede naam in de wereld heeft gegeven. Een beleid, dat stoelt op de wetenschap, dat ook bomen gevoelig zijn voor klimatologische omstandigheden.

Problemen van een belasting op talent

PROF. DR. A. A. J. SMULDERS*

*Inkomensverschillen, die voortspruiten uit talent of begaafdheid, dienen zoveel mogelijk te worden voorkomen, aldus Prof. Dr. J. Tinbergen in zijn nieuwste boek *Income distribution: analysis and policies*. In dit artikel plaatst Prof. Dr. A. A. J. Smulders, hoogleraar economie aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg, enige kanttekeningen bij de idee van Prof. Tinbergen van een talentbelasting. De auteur besteedt aandacht aan de z.g. „lump-sum“-belasting, waarbij de hoogte afhankelijk is van talent/intelligentie. Problemen, die bij een dergelijke talentbelasting naar voren komen, zijn aldus de auteur: 1. het moeilijk meetbaar zijn van de natuurlijke begaafdheidsfactoren; 2. de marktwaarde van de talenten; 3. de prohibitieve werking van zo'n belasting. Tot slot komt het nivellerende effect, dat van deze talentbelasting uitgaat, aan de orde.*

Inkomensnivellering uit hoofde van schaars talent

Wie aanhanger is van de — ethisch alleszins te verdedigen — norm dat inspanning en offers waarmee de inkomensverwerving gepaard gaat, door inkomensverschillen mogen worden gecompenseerd, zal het juist vinden dat verschillen in inkomens welke voortspruiten uit talent/begaafdheid, die immers niet teruggaan op inspanning, maar een stuk bevoorrecht inhouden, zoveel mogelijk door het beleid worden voorkomen of weggenomen. Daarbij is het streven erop gericht te zoeken naar zodanige inkomenspolitieke instrumenten dat de anti-optimale effecten met betrekking tot de allocatie zo gering mogelijk zijn.

Het verhinderen van inkomensongelijkheid uit hoofde van schaars talent door maatregelen in de sfeer van de primaire inkomensvorming kan tot knelpunten (vraagoverschotten naar de desbetreffende soorten arbeid) leiden. Weliswaar is de hoge marktprijs (beloning) niet noodzakelijk om aanbod uit te lokken (de aanbodcurve van de met talent samenhangende prestaties heeft, zo al niet in zijn geheel dan toch zeker voor een deel, een inelastisch beloop), doch als de vraagcurve enigermate elastisch is, zal verlaging van de marktprijzen voor deze prestaties niettemin tot gevolg hebben, dat een deel van de vraag, zoals die zich op de markt manifesteert, niet wordt bevredigd. De prijsvorming kan dan zijn marktruimende functie niet vervullen en men zal naar een ander toewijzings-systeem, zoals rantsoenering of toepassing van het principe „wie het eerst komt, het eerst maalt“, moeten omzien. Beide toewijzingsmethoden zijn echter willekeurig ten opzichte van

die via prijsvorming, met als nadeel dat de produktiefactoren niet worden ingezet daar waar zij geacht worden het hoogste nut op te leveren.

Welvaartstheoretisch zijn er dus bedenkingen aan te voeren tegen het ingrijpen in de structuur van de primaire inkomens zoals die op grond van schaarsteverhoudingen tot stand is gekomen. Hierbij zij aangetekend, dat inkomensverschillen die teruggaan op traditie en op kunstmatige monopolioïde marktsituaties (het door belanghebbenden vaststellen van toelatingseisen voor een beroep, die verder zouden gaan dan voor een goede beroepsvervulling noodzakelijk is; sociale barrières die gelijke opleidingskansen in de weg staan), vermijdbaar zijn en door het (factor)prijsbeleid, het mededingings- en onderwijsbeleid dienen te worden geëlimineerd, c.q. voorkomen.

Het is in verband met het bovenstaande begrijpelijk dat men gaat zoeken naar fiscale instrumenten om de begaafdheidspremies af te romen. Ook dan moet men oppassen, namelijk dat men geen inspanningsinkomens treft. Indien men, uitgaande van het huidige belastingstelsel (belasting op inkomen), de begaafdheidspremies zou willen afromen — hetgeen bijv. zou kunnen geschieden door introductie van een maximum netto inkomen 1) — heeft men grote kans dat voor een deel ook inspanningsinkomens worden getroffen. Omdat de omvang en in een aantal gevallen zelfs de plaats van de begaafdheidspremies niet bekend is, kan men niet — afhankelijk van de omvang van de „monopolie-rents“ — met gedifferentieerde maximuminkomens werken, maar zal een voor iedereen uniform inkomensmaximum moeten gelden. Aangezien het huidige deel van het netto inkomen dat boven bedoeld plafond uitgaat, niet voor elke persoon als een begaafdheidspremie is aan te merken, maar bij een aantal personen geheel of gedeeltelijk uit inspannings- en/of spanningsinkomen 2) bestaat, impliceert een maximuminkomen dat ook inspanningsinkomens worden wegbelast. Een autonome verzwaring van de belastingprogressie — waarvan het maximum netto inkomen een bepaalde variant is — werkt dus te ongericht, omdat de inspanningsinkomens niet kunnen worden ontzien.

* Aantekeningen bij Tinbergens idee van een talentbelasting. Vgl.: Tinbergen wil talent belasten, *FEM*, 1 oktober 1975. Zie voorts: J. Tinbergen, *Income distribution: analysis and policies*, North-Holland/American Elsevier, 1975, hoofdstukken 7, 9 en 10.

1) Het vaststellen van een maximum netto inkomen houdt in dat een positief verschil tussen de feitelijke belastbare som en de belastbare som welke correspondeert met het maximum netto inkomen, geheel wordt wegbelast. M.a.w., de marginale belasting over het verschil tussen beide genoemde belastbare sommen bedraagt 100%.

2) Het begrip spanningsinkomen zou ik ruimer willen definiëren als Tinbergen doet, nl. niet alleen als inkomen dat dient ter compensatie van spanning die aan te merken is als verschil tussen de voor een bepaalde functie vereiste en werkelijk genoten opleiding, maar meer in het algemeen als inkomen ter compensatie van alle psychische spanningen waarmee leidinggevende arbeid en eventueel ook de arbeid van staffunctionarissen gepaard kan gaan.

Een meer gerichte vorm van belastingheffing op talentinkomen is mogelijk bij een „lump-sum“, waarvan de hoogte afhankelijk is van met behulp van psychotechnisch onderzoek gemeten talent/intelligentie. Bedoeld onderzoek verschaft licht over waar de talenten zich bevinden en in welke omvang; zij lijkt derhalve een gerichte heffing mogelijk te maken. De „lump-sum“ is gekoppeld aan de capaciteit om te presteren en niet aan de prestatie (en het inkomen) zelf en treft dus de inspanningsinkomens in aanzienlijk mindere mate. Spoor de talenten op en ga vervolgens over tot een gerichte heffing, lijkt het adagium. Een vaste belastingsom waarvan de hoogte afhankelijk wordt gemaakt van met behulp van psychotechnisch onderzoek vastgestelde talenten, lijkt aan genoemde voorwaarden tegemoet te komen.

Hoe vernuftig de constructie op het eerste gezicht ook lijkt, er zijn niettemin enkele bezwaren van praktische, doch ook van meer principiële aard aan verbonden. Het belasten van capaciteiten, d.w.z. van het vermogen om te presteren in plaats van de prestatie zelf, is ongetwijfeld een instrument dat de inspanningsinkomens nagenoeg intact laat. Dit neemt niet weg dat zo'n „lump-sum“-belasting op talent in een ander opzicht anti-optimaal werkt met betrekking tot de keuze tussen aanwending van arbeid in het productieproces en vrije tijd. Het niet of gematigd belasten van inspanningsinkomens is één ding; het vermijden van het omgekeerde, namelijk dat mensen — zo al niet formeel dan toch in feite — in sterke mate worden gedwongen te opteren voor activiteiten die in die zin productief zijn dat zij marktwaarde hebben, is een geheel andere en m.i. evenzeer wenselijke zaak. Een talentbelasting ontziet weliswaar de inspanningsinkomens, maar dringt de subjecten tegelijkertijd sterk in de richting van prestaties die marktwaarde hebben ten koste van mogelijk even nuttige activiteiten die geen of geringe marktwaarde hebben. Zoals de huidige progressie in de inkomstenbelasting de optimale keuze tussen aanwending van arbeid in het productieproces en vrije tijd tendeeft te verstoren ten koste van de aanwending in het productieproces, zo zal een „lump-sum“-belasting op talent in omgekeerde richting niet neutraal zijn met betrekking tot genoemde keuze doordat zij bij getalenteerden prohibitief werkt ten aanzien van de keuze voor vrije tijd. Meer algemeen: ten aanzien van de keuze voor activiteiten die geen (hoge) marktwaarde hebben, doch die niettemin zowel voor het betreffende individu zelf als voor de maatschappij zeer nuttig kunnen zijn.

Problemen van een talentbelasting

Een opsomming van de problemen van een talentbelasting met nadere toelichting volgt hieronder.

Meetbaarheid

Een praktisch bezwaar van de talentbelasting zou kunnen zijn dat natuurlijke begaafdheidsfactoren moeilijk meetbaar zijn. Degenen die aan de test worden onderworpen, zouden zich — het doel van de test kennende — minder intelligent voor kunnen doen dan zij in feite zijn, ten einde het testresultaat wat te drukken (of vallen zij dan door de mand?).

De vraag is of de meetbaarheid via de test voldoende nauwkeurig kan zijn. Vooral ten aanzien van musische begaafdheden kan men zich afvragen of men deze via tests kan opsporen. Wanneer de begaafdheid/het talent door scholing al enigermate is ontwikkeld en tot ontplooiing gebracht, zal dit ontdekken van talent wel lukken. Men meet dan echter prestaties die de resultanten zijn van meerdere factoren, namelijk scholing, ijver en aanleg/talent. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat men erin zal slagen het eindresultaat in zijn samenstellende factoren te ontbinden en de *afzonderlijke* bijdrage van elke component te meten en dit is toch een absolute voorwaarde wil je een talentheffing invoeren.

Marktwaarde

Er zijn talenten met hoge marktwaarde en talenten met minder hoge marktwaarde zonder dat dit verschil in marktwaarde is terug te voeren op een verschil in kwalificatie van de onderscheiden talenten. De markt waardeert — overeenkomstig de schaarsteverhoudingen — het ene talent nu eenmaal hoger dan het (gelijk gekwalificeerde) andere talent.

Daar het verschil in marktwaarde der talenten in de gedachtengang van Tinbergen het relevante criterium is voor de hoogte van de „lump-sum“, zal derhalve een onderscheid moeten worden gemaakt naar de marktwaarde van de talenten en bovendien is een schatting nodig van deze marktwaarden over de gehele levensperiode gemeten. Een enigszins betrouwbare schatting lijkt, gezien de onzekerheden waarmee deze is behept, niet mogelijk. Postume waarderingen (het beoemd worden na de dood) zouden er natuurlijk geheel buiten moeten vallen. Een van de problemen in dit verband is dat je de marktwaarde van deze natuurlijke eigenschappen pas kunt (proberen te) meten, nadat de aanleg door scholing en training is ontwikkeld en op de markt als prestatie is aangeboden. Ook deze marktwaarde van de prestatie is echter — evenmin als de prestatie zelf — nauwelijks in zijn oorzakelijke componenten (inspanning, scholing en aanleg) te ontbinden.

Gaat men, om bovengenoemde moeilijkheden te omzeilen, de aanleg meer rechtstreeks meten door tests (dus los van de marktwaarde), dan zal de op deze tests gebaseerde talentheffing alleen al om die reden te ruw werken ten nadele van diegenen die hun eigenschappen, c.q. prestaties niet willen of niet kunnen transformeren in (hoge) marktwaarden. Dit punt is in de hierna volgende stelling nader uitgewerkt.

Prohibitieve werking

Wie begaafd is, maar zijn inspanningen niet primair richt/wil richten op het verkrijgen van een marktresultaat of op het zo hoog mogelijk beklimmen van de carrière-ladder, m.a.w. wie niet opteert voor het uitbaten van zijn talenten maar voor andere waarden, zoals het meer aandacht kunnen schenken aan het gezin, het verrichten van activiteiten die weliswaar een geringe of geen marktwaarde hebben, doch voor de persoonsontplooiing niettemin zeer zinvol kunnen zijn, wordt in het nieuwe belastingstelsel financieel flink gestraft. De talentbelasting vormt voor deze personen zo'n zware last dat zij materieel nauwelijks nog vrij zijn te kiezen. De talentheffing werkt met andere woorden prohibitief t.a.v. genoemde activiteiten. De vraag is of dit wel ethisch is.

Toelichting: iemand met talent die om een van bovengenoemde redenen kiest voor een betrekkelijk laag inkomen en daarmee voor een inkomen dat lager is dan gezien zijn capaciteiten bij volledige dagtaak en bij normale inspanning mogelijk zou zijn, betaalt in het huidige inkomstenbelastingstelsel een vrij gematigd belastingbedrag. Dit lage belastingbedrag kan uiteraard geen basis zijn voor het vaststellen van de „lump-sum“ in het nieuwe stelsel, want dan zouden ook al degenen met talent die opteren voor een hoger inkomen deze lage belastingsom betalen en zou voor de overheid de totale belastingopbrengst aanzienlijk lager zijn dan in het huidige systeem van een inkomstenbelasting. Wil men deze derving van belastingopbrengst vermijden, dan zullen (voor de talentbezitters) de respectieve sommen van de talentheffing dus op aanzienlijk hogere niveaus moeten worden vastgesteld dan het belastingbedrag dat getalenteerden, die kiezen voor een relatief laag inkomen, in het stelsel van de inkomstenbelasting zouden moeten betalen. Hierbij dient te worden bedacht dat het invoeren van „lump-sum“-belastingen en het tegelijkertijd laten vervallen van de inkomstenbelasting, zoals de idee van collega Tinbergen schijnt te zijn, een marginaal belastingpercentage van nul impliceert. Dit zal het extra presteren en verdienen van meer inkomen ongetwijfeld stimuleren, maar de totale belastingopbrengst neemt door deze extra prestaties niet toe. Met dit gegeven zal bij het vaststellen van de hoogte van de talentheffing uiteraard

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFEN BUREAU W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 3507, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven. **Wij leveren ook:**

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

rekening moeten worden gehouden, wil men een aanzienlijke daling van de belastingopbrengst vermijden.

Voor getalenteerden zal bij een keuze voor een relatief laag inkomen (als gevolg van een keuze voor meer vrije tijd of voor „full time“-functies die lager gehonoreerd worden) de druk van de „lump-sum“-belasting derhalve aanmerkelijk hoger zijn dan de huidige bij deze inkomens gematigde druk van de inkomstenbelasting. Dit ongewenste effect zou slechts kunnen worden voorkomen door een systeem van uitzonderingsbepalingen waardoor voor bedoelde categorie de belasting — binnen bepaalde grenzen — gekoppeld blijft aan het inkomen. De vraag is echter of de hele regeling dan niet erg ingewikkeld wordt.

Relatief zwaar getroffen worden ook zij, wier talenten — bij overigens gelijke kwalificatie — door de markt laag worden gewaardeerd. Theoretisch kan dit weliswaar worden ondervangen door de heffing te relateren aan de marktwaarde van het talent, maar dit levert nauwelijks een operationeel criterium op (zie onder *marktwaarde*).

Nivellerend effect

Moeten we het betreuren indien op grond van genoemde problemen zou blijken dat de begaafdheidspremies niet — althans niet rechtstreeks met behulp van een talentheffing — kunnen worden wegbelast? Naar mijn mening, behoeft men hieraan niet te zwaar te tillen op voorwaarde dat de opleidingskansen voor alle sociale lagen zo groot mogelijk zijn. Zoals uit de berekeningen van collega Tinbergen zelf blijkt, gaat hiervan een zeer sterk nivellerend effect uit op de inkomensverhoudingen. De inkomensverschillen tussen de getalenteerden en capaciteitenbezitters enerzijds en hen die over geringere capaciteiten beschikken anderzijds, nemen bij sterke uitbreiding van deelneming aan het tertiaire onderwijs, via het marktmechanisme vanzelf af, en wel in aanzienlijke mate.

Het is gewoon een kwestie van kwantitatieve verhoudingen. Volgens de berekeningen van Tinbergen zal de verhou-

ding van het arbeidsinkomen van een academisch gevormde tot het gemiddelde inkomen per bij de productie betrokken persoon dalen van een niveau van ongeveer 4 in 1970 naar een niveau van ongeveer 2,5 in 1990 3). Deze cijfers hebben betrekking op inkomens vóór belasting. De relatieve verschillen tussen de netto inkomens zijn (nog) geringer. Bij de berekeningen past overigens een kanttekening.

In de berekening van het aantal academici in 1990 door Drs. Passenier, op welke berekeningen Tinbergen zich baseert, is de ontwikkeling van het aanbod van academici als een autonome grootte opgevat, d.w.z. als een grootte die niet door toekomstige beloningsverhoudingen wordt beïnvloed. Dit heeft tot gevolg dat in het model van collega Tinbergen de ontwikkeling van de aanbodverhouding wel de beloningsverhouding beïnvloedt, doch op haar beurt niet door deze beloningsstructuur bepaald wordt geacht. De vraag is of deze veronderstelling van een voor wijzigingen in de (toekomstige) beloningsstructuur ongevoelige aanbodverhouding (verhouding tussen het aanbodvolume van academici en totaal arbeidsaanbod) actueel is. Als het grootste deel van onze jongeren, die nog een keuze kunnen maken, niet-materialistisch is ingesteld en de betekenis van het onderwijs als consumptiegoed (middel tot persoonsontplooiing) aanzienlijk sterker waardeert dan het financiële rendement dat de opleiding oplevert, is de berekeningswijze van Drs. Passenier en daarmee die van collega Tinbergen geoorloofd. Het vooruitzicht van een aanzienlijk lagere financiële beloning voor de academicus ten opzichte van de gemiddelde beloning per bij de productie betrokken persoon, als gevolg van een relatief minder schaars worden van academici, zal dan niet tot geringere toeneming van het aanbod van academici leiden.

In het andere geval, als het aanbod wel enigermate elastisch is ten opzichte van de (toekomstige) beloning, zou dit in het model tot uitdrukking moeten zijn gebracht. In het laatste geval zou de inkomensnivellering, gemeten aan de verhouding tussen de beloning van de academicus en het gemiddelde loon per bij de productie betrokken persoon, minder sterk zijn dan collega Tinbergen becijfert. Niettemin mag ook dan waarschijnlijk nog een vrij aanzienlijke vermindering van de inkomensverschillen, gemeten aan genoemd verhoudingsgetal, worden verwacht.

Voor de zeer zeldzame talenten blijven ook dan nog hoge beloningen gelden, onder de veronderstelling dat bedoelde eigenschappen niet door opleiding kunnen worden verworven. Dergelijke op natuurlijke monopolies teruggaande begaafdheidspremies zijn echter even schaars als het natuurtaent waar zij uit voortspruiten, zodat het herverdelingsresultaat dat zij kunnen bieden, weinig spectaculair is. Voorts is hier vaak sprake van een zekere topperiode (bijv. topsporters, top-poppers). Over de gehele levensperiode gemeten zijn de door monopolioïde „rents“ veroorzaakte inkomensverschillen aanzienlijk geringer.

A. A. J. Smulders

3) J. Tinbergen, *Een raming van de Nederlandse inkomensverdeling omstreeks 1990*, Liber Amicorum Prof. Dr. Gaston Eyskens, Leuven, 1975, blz. 242.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds ESB in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING ESB, POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60

De betekenis van de zee- en luchtvaart voor de Nederlandse economie (I)

DRS. F. TH. DE CHARRO

Onlangs werd een ontwerp van wet ingediend, waarin wordt voorgesteld om het aandeel van de Nederlandse staat in de KLM te verhogen van ca. 70% tot ca. 78%. De regering heeft tevens bekendgemaakt de zeevaart in de komende jaren te zullen steunen. Op grond hiervan gaat Drs. F. Th. de Charro, wetenschappelijk medewerker aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, na welke betekenis deze bedrijfstakken inhouden voor de Nederlandse economie. In deze eerste aflevering gaat de auteur nader in op de produktiestructuur en de gerealiseerde produktie. Een vergelijking van de werkelijke produktie met de binnenlandse totalen levert een vrij ontmoedigend beeld op. Vooral de zeevaart heeft de stijging van het bruto binnenlands produkt (BBP) niet kunnen bijhouden getuige de halvering van de directe bijdrage aan het BBP in 11 jaar; en dit ondanks de aanzienlijke overheidssteun. In de tweede aflevering zal de betekenis van de zee- en luchtvaart voor de werkgelegenheid en de betalingsbalans worden besproken.

werd in de periode 1965 tot en met 1970 een winstbedrag belastingvrij gesteld van f. 366 mln. 3). Dit betekende een belastingderving voor de overheid en dus een steun van de gemeenschap aan de zee- en luchtvaart van f. 169 mln.

Nu de overheid wederom zowel aan de lucht- als aan de zeevaart gemeenschapsgelden ter beschikking stelt of zal gaan stellen is het opportuun om achtergrondmateriaal bijeen te brengen over de betekenis van de beide bedrijfstakken voor de Nederlandse economie. Dit artikel is bedoeld om hierover materiaal bijeen te brengen en om dit toe te lichten. Ingegaan wordt in de eerste aflevering op de produktiestructuur en de gerealiseerde produktie. In de tweede aflevering wordt de betekenis van de zee- en luchtvaart voor de werkgelegenheid en de betalingsbalans besproken.

De gebruiker van statistieken moet zich rekenschap geven van de samenstelling van zijn grondmateriaal. In de loop van het betoog worden specifieke karakteristieken van het gebruikte cijfermateriaal daarom becommentarieerd.

De structuur van de produktie

De meest sluitende beschrijving van het produktieproces vindt plaats door middel van input-outputtabellen. Dit zijn tabellen met dubbele ingang, die, over een bepaald aantal bedrijfsklassen gespecificeerd, informatie geven over primaire kosten en finale bestedingen, alsmede over het verloop van de intermediaire leveringen naar herkomst en bestemming. Voor Nederland is door het CBS een indrukwekkende serie van zes delen gepubliceerd, getiteld: *De produktiestructuur van de Nederlandse volkshuishouding*, waarin input-outputtabellen zijn opgenomen, die betrekking hebben op de periode 1948 tot en met 1970.

Uit elk van de jaarlijkse input-outputtabellen kan worden nagegaan hoe de inputsamenstelling van de produktie van een bepaalde bedrijfsklasse was. Dit geldt ook voor de zee- en luchtvaart, die samengevoegd tot één bedrijfsklasse in de input-outputtabellen voorkomt. De input bestaat voor een deel uit intermediair verbruik uit het binnenland, voor een deel uit import en voor het resterende deel uit de toegevoegde waarde. Voor de zee- en luchtvaart zijn de belangrijkste toeleverende bedrijfsklassen de olieraffinaderijen, de transportmiddelenindustrie, het overige vervoer en de communicatiebedrijven. Een belangrijk deel van de leveringen aan de zee- en luchtvaart bestaat uit diensten en voltrekt zich in buitenlandse havens en op buitenlandse olievelden.

1) Tweede Kamer, zitting 1974-1975, 13427, nrs. 1-6.

2) Tweede Kamer, Zitting 1975-1976, 13600 XII, blz. 7. Met dit voorstel is een steunbedrag van de overheid aan de zeevaart gemoeid van f. 230 mln. gespreid over de jaren 1977 tot en met 1982.

3) Berekend aan de hand van gegevens uit: CBS, *Winststatistiek naamloze vennootschappen*, jaren 1965 tot en met 1970.

In de periode 1971/1972 tot en met 1974/1975 heeft de KLM in totaal een verlies geleden van f. 263,5 mln. Zonder staatsingrijpen zou onze nationale luchtvaartmaatschappij in 1975/1976 noch voldoende liquide, noch voldoende solvabel zijn om een dan optredend verlies te kunnen financieren. De Staat der Nederlanden zou naar het oordeel van de minister van Verkeer en Waterstaat gezien het grote belang van de KLM voor Nederland en de op lange termijn gezonde positie van het bedrijf de helpende hand moeten bieden. Daarom werd op 2 juni 1975 een ontwerp van wet ingediend dat beoogt om het aandeel van de Nederlandse staat in de KLM te verhogen van ca. 70% tot ca. 78%. Met deze verhoging is een bedrag gemoeid van f. 100 mln. In hetzelfde wetsontwerp werd het bedrag verhoogd waarop de KLM bij leningen een beroep kan doen op staatsgarantie en wel van f. 200 mln. tot f. 400 mln. 1).

Inmiddels heeft de regering zijn voornemen kenbaar gemaakt om ook de zeevaart in de komende jaren te steunen. Na publikatie van het rapport-Viersen is door de regering een beleidsnota Nederlandse zeescheepvaart aan de Kamer aangeboden, waarin een investeringspremieregeling voor de zeevaart wordt voorgesteld 2).

De zee- en luchtvaart namen fiscaal reeds jaren een uitzonderingspositie in, omdat voor zeeschepen en vliegtuigen een regeling gold voor investeringsaftrek en vervroegde afschrijving. Alleen al via de investeringsaftrekregeling

Daardoor vertoont de inputstructuur relatief een hoog importdeel.

Door deling van de waarden van de verschillende inputs door de totale produktie verkrijgt men de oorspronkelijke inputcoëfficiënten. Deze geven inzicht in de basisstructuur van het produktieproces. Daarom is in tabel 1 voor een aantal jaren de inputsamenstelling van de produktie in de zee- en luchtvaart weergegeven. Bovendien is op basis van de ter beschikking staande reeks gegevens over de periode 1959-1970 een trendwaarde berekend voor 1973 4). Hierdoor wordt een iets geprononceerder beeld verkregen van de ontwikkeling van de inputcoëfficiënten in het voorgaande decennium. In sommige gevallen verklaart de trend slechts een relatief klein deel van de kwadratensom van de afwijkingen van de gemiddelde inputcoëfficiënten. Ten einde dit kenbaar te maken is achter de trendwaarde tussen haakjes de determinatie-coëfficiënt (R^2) vermeld 5).

Tabel 1. Oorspronkelijke inputcoëfficiënten van de zee- en luchtvaart (directe toerekening van de indirecte belastingen c.q. subsidies aan de kopers) a)

	1959	1965	1969	1973 (R^2)
1. Chemische nijverheid; raffinage van petroleum	1,33	1,34	3,04	2,47 (0,42)
2. Transportmiddelenindustrie	4,37	3,59	3,98	4,21 (0,60)
3. Overig vervoer	1,19	4,34	4,42	6,18 (0,50)
4. Overige leveringen	6,01	12,54	7,57	7,76 (—)
5. Totaal regels 1 t/m 4	12,90	15,8	19,01	20,65 (0,40)
6. Invoer van goederen en diensten	46,81	39,65	39,08	34,08 (0,98)
7. Afschrijvingen b)	14,21	14,08	12,55b)	8,76 (0,62)
8. Indirecte belastingen	0,37	0,67	0,60	0,55 (—)
9. Subsidies	—	—	—	— (—)
10. Lonen en salarissen	17,35	18,8	21,93	17,22 (0,47)
11. Werkgeversbijdragen voor sociale verzekering	2,41	2,92	4,31	4,94 (0,87)
12. Overig inkomen (winsten, interest enz.) ..	6,06	8,08	5,68	8,68 (0,27)
13. Totaal regels 6 t/m 12	87,10	84,20	80,99	76,21 (0,42)
14. Totaal regels 5 en 13	100	100	100	

a) De trend is berekend op basis van de waarnemingen over alle jaren in de periode 1959-1969.
b) De afschrijvingen voor 1969 zijn ontleend aan recente informatie van de zijde van het CBS.

Bij deze cijfers moet worden aangetekend dat de inputcoëfficiënt voor het overig inkomen (winsten, interest) voor de periode 1959 tot en met 1968 op een enigszins veranderende wijze is samengesteld. Voor deze jaren zijn de incidentele ontvangsten door verkoop van tweedehands activa namelijk daarin ingecalculeerd 6). Met ingang van 1969 zijn deze baten toegerekend aan de groothandel. Dit is niet een onbelangrijke verschuiving, gezien het feit de totale incidentele opbrengsten uit verkoop van gebruikte activa in de jaren 1959-1968 61% van het totale overig inkomen uitmaakten. Zou men ook van deze jaren het overig inkomen van de zee- en luchtvaart exclusief bijzondere baten berekenen, dan zou dit aanmerkelijk lager uitvallen. Dientengevolge wordt de inputcoëfficiënt van het overig inkomen lager. Bovendien zullen de overige inputcoëfficiënten vanwege de lagere totale produktiewaarde in lichte mate stijgen.

De oorspronkelijke inputcoëfficiënten geven evenwel een onvolledig beeld van de produktiestructuur. Door de aanschaffingen, die de zee- en luchtvaart doen, wordt immers de produktie in andere bedrijfsklassen in stand gehouden. De vervaardiging van de binnenlandse leveringen brengt de toegevoegde waarde in Nederland met zich mee. Om deze leveringen te kunnen produceren, worden weer bestellingen gedaan bij andere bedrijfsklassen die weer bestellingen doen bij andere bedrijfsklassen enz. Het totaal effect dat de produktie in de zee- en luchtvaart op deze wijze heeft van de primaire kosten in de eigen en in andere bedrijfsklassen, wordt tot uitdrukking gebracht door de gecumuleerde primaire kostencoefficienten. Deze geven weer hoe groot de invoer en de toegevoegde waarde in Nederland is, die voortvloeit uit een produktie van f. 10.000 eindprodukt in de zee- en luchtvaart. Alle bestellingen bij andere bedrijfsklassen

zijn omgezet in invoer en toegevoegde waarde. De gecumuleerde primaire kostencoefficienten zijn daarom hoger dan de oorspronkelijke primaire kostencoefficienten.

In tabel 2 zijn voor 1968 in de laatste kolom de gecumuleerde, primaire kostencoefficienten weergegeven van de zee- en luchtvaart. Bovendien staat in de eerste vier kolommen de herkomst ervan aangegeven voor de belangrijkste bedrijfsklassen. Tot het overig vervoer behoren bij de indeling, die hier is gehanteerd, o.a. de Nederlandse luchthavens.

Uit de gecumuleerde primaire kostencoefficienten voor lonen en salarissen blijkt dat ten gevolge van de produktie in de eigen bedrijfsklasse elders nog een extra bedrag aan lonen en salarissen werd uitbetaald ter waarde van 30% van het oorspronkelijk loonbedrag. Evenzo wordt extra winst verdiend ter waarde van 25% van het basiswinstbedrag.

Tabel 2. Gecumuleerde primaire kosten bij een eindproduktie van f. 10.000 in de zee- en luchtvaart in 1968, verdeeld over een aantal bedrijfsklassen (directe toerekening van de indirecte belastingen aan de kopers) a)

	Chemische nijverheid, raffinage van petroleum	Transportmiddelenindustrie	Zee- en luchtvaart	Overig vervoer	Resterende bedrijfsklassen	Totaal
Invoer van goederen in diensten	117	104	3.690	34	235	4.180
Afschrijvingen	16	12	1.194	56	45	1.323
Indirecte belastingen	9	15	69	14	23	130
Subsidies	—	—	—	—	—	—
Lonen en salarissen	36	126	1.913	143	306	2.524
Werkgeversbijdragen voor sociale verzekering	10	28	411	31	66	546
Overig inkomen (winsten, interest enz.)	42	24	1.012	51	169	1.298
Totaal	227	308	8.289	329	847	10.000

a) Berekend op basis van gegevens uit: CBS, *De produktiestructuur, deel VI*.

De binnenlandse produktie die door de zee- en luchtvaart in andere bedrijfstakken wordt opgewekt via het intermediaire verbruik is overigens relatief laag. In de schoeisel- en kledingindustrie bijv. was in 1968 het binnenlands verbruik als percentage van de totale produktie bijna tweemaal zo hoog dan in de zee- en luchtvaart (resp. 32,4% en 17,3%). Daardoor heeft instandhouding van produktie in de schoeisel- en kledingindustrie meer gevolgen voor de overige bedrijfsklassen dan in de zee- en luchtvaart.

De werkelijke produktie

In de vorige paragraaf werd de structuur van het produktieproces in de zee- en luchtvaart belicht. Deze zou echter niet belangrijk zijn als de effectuering ervan niet van gewicht zou zijn voor de Nederlandse samenleving. Bij gebrek aan gegevens over het primaire inkomen van en naar het buitenland in de zee- en luchtvaart, wordt nagegaan wat de bijdrage van de bedrijfsklasse is tot het binnenlands produkt en de overeenkomstige binnenlandse grootheden.

4) Omdat het hier slechts een illustratie betreft is alleen de lineaire trendwaarde nagegaan.

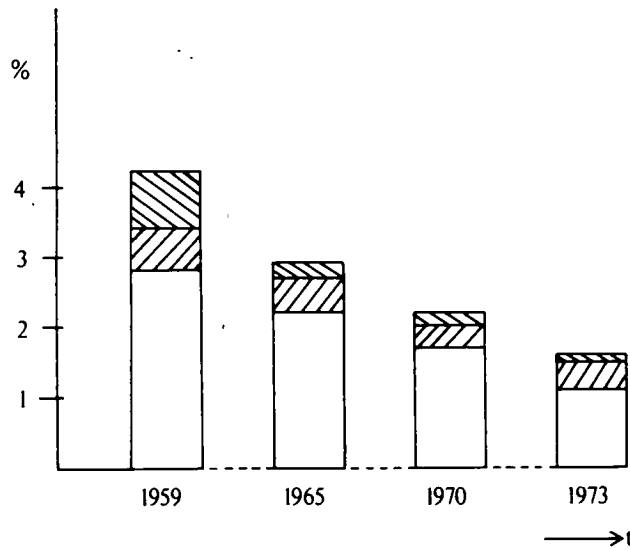
5) Op langere termijn is de ontwikkeling van de inputcoëfficiënten weinig trendmatig. Voor de chemische nijverheid (incl. raffinage), de transportmiddelenindustrie en het overig vervoer is de trend nagegaan van de oorspronkelijke inputcoëfficiënten (directe belasting toegerekend aan verkopers) van de periode 1948-1969. De gevonden waarden van R^2 waren resp. 0,36, 0,26 en 0,77. De gevonden regressiecoëfficiënten weken wel alle significant (95%, eenzijdig) af van 0.

6) De berekening van deze bijzondere baten is overigens gebaseerd op veronderstellingen, die gemaakt zijn over de levensduur van de schepen.

Het blijkt dat de bijdrage van de zee- en luchtvaart samen tot het binnenlands produkt in de jaren 1959-1970 is gedaald. Deze daling komt zowel tot uiting in een daling van de bijdrage tot het bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen als in een daling van de gecumuleerde bruto binnenlandse produktie die ontstaat ten gevolge van de aanschaf van intermediaire goederen en van investeringsgoederen. Het afgedrukte staafdiagram (zie figuur 1) geeft van de jaren 1959, 1965 en 1970 een overzicht van de bijdrage die de zee- en luchtvaart via de verschillende kanalen tot de bruto toegevoegde waarde heeft geleverd 7). Ter illustratie van de trend zijn wederom de trendwaarden voor 1973 weergegeven. Dat het verloop van de daling van de totale bijdrage tot het bruto binnenlands produkt buitengewoon regelmatig is geweest, blijkt uit de hoge determinatiecoëfficiënt, die in dit geval 0,97 bedroeg.

Figuur 1. Toegevoegde waarde in verband met de zee- en luchtvaart als percentage van het bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen a)

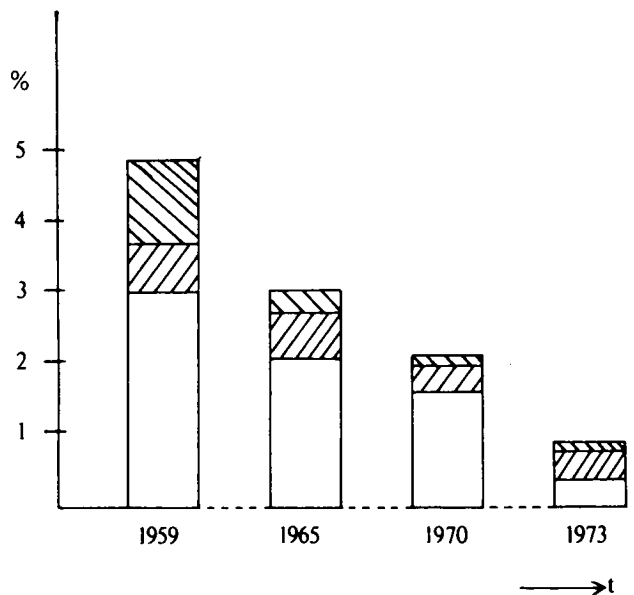
a) Gegevens van de prijs- en volume-ontwikkeling ontleend aan: De produktiestructuur van de Nederlandse transport-, opslag- en communicatiebedrijven in de jaren 1958-1968, *Maandstatistiek verkeer en vervoer*, januari 1971. De resterende gegevens zijn berekend op basis van cijfers uit: De produktiestructuur van de Nederlandse transport-, opslag- en communicatiebedrijven in de jaren 1960-1970, *Maandstatistiek verkeer en vervoer*, januari 1973.

- Toegevoegde waarde in de zee- en luchtvaart als % van het bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen.
- Extra toegevoegde waarde ten gevolge van de productie van intermediaire leveringen voor de zee- en luchtvaart als % van het bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen.
- Extra toegevoegde waarde ten gevolge van de productie van investeringsgoederen voor de zeevaart als % van het bruto binnenlands produkt tegen marktprijzen.

zeer regelmatige daling van de directe bijdrage tot het BBP van 0,13% per jaar ($R^2 = 0,96$). Daardoor daalde deze van 2,36% in 1959 tot 1,13% in 1970. Wat gold voor de bijdrage van de zee- en de luchtvaart voor het BBP als totaal, bleek ook op te gaan voor de verschillende onderdelen daarvan. Zelfs het overige inkomen vertoonde een daling van 2,52% in 1959 tot 2,01% in 1968.

De post afschrijvingen van de zee- en luchtvaart als percentage van de binnenlandse en nationale afschrijvingen vertoont op bijzondere markante wijze de dalende tendens. De zee- en luchtvaart was in 1959 nog de belangrijkste kapitaalgebruiker uit het bedrijfsleven met meer dan 10% van de afschrijvingen en bijna 12%, indien rekening wordt gehouden met de afschrijvingen die elders uit hoofde van leveringen van intermediaire en investeringsgoederen werden verricht. In 1968 was de zee- en luchtvaart gezakt naar de vijfde plaats op de ranglijst van kapitaalgebruikers met iets meer dan 5,5% van de binnenlandse afschrijvingen. Ook hier weer een strikt trendmatig verloop. Het verloop van de lonen en salarissen tenslotte is voor de jaren 1959, 1965 en 1970 weer gegeven in figuur 2, samen met de trendwaarde voor 1973.

Figuur 2. Extra lonen en salarissen ten gevolge van de binnenlandse produktie van investeringsgoederen voor de zeevaart als percentage van de binnenlandse lonen en salarissen

- Lonen en salarissen (excl. werkgeversbijdrage) in de zee- en luchtvaart als % van de binnenlandse lonen en salarissen.
- Extra lonen en salarissen ten gevolge van de productie van intermediaire leveringen aan de zee- en luchtvaart als % van de binnenlandse lonen en salarissen.
- Extra lonen en salarissen ten gevolge van de binnenlandse produktie van investeringsgoederen voor de zeevaart als % van de binnenlandse lonen en salarissen.

7) De gegevens zijn berekend op basis van cijfers, gepubliceerd in de verschillende delen van *De produktiestructuur* en van een specifieke opgave van het CBS voor de herkomst van de investeringen. Voor 1970 zijn de cijfers van de zee- en luchtvaart vergelijkbaar gemaakt met de voorgaande jaren door eliminatie van de luchthavens uit de input- en outputtabel volgens de SBI-indeling op grond van de jaarverslagen van de verschillende luchthavens.

8) Gegevens van de prijs- en volume-ontwikkeling ontleend aan CBS, *De produktiestructuur van de Nederlandse transport-, opslag- en communicatiebedrijven* in de jaren 1958-1968. Resterende gegevens berekend op basis van cijfers uit: *De produktiestructuur van de Nederlandse transport-, opslag- en communicatiebedrijven* in de jaren 1960-1970, *Maandstatistiek verkeer en vervoer*, januari 1973.

Ook op het punt van de lonen en salarissen een enigszins somber beeld. Kennelijk hebben beide bedrijfstakken als totaal veel aan belang ingeboet afgemeten aan hun bijdrage aan de binnenlandse salarissen.

Inventariserend kan worden gesteld dat de zee- en luchtvaart naast de directe betekenis voor werkgelegenheid en betalingsbalans ook van belang zijn als afnemers van produkten van andere bedrijfsklassen, met name voor de olie- raffinaderijen en de transportmiddelenindustrie. Hoewel deze betekenis in specifieke subgroepen van deze industrieën groot kan zijn, is het deel van de produktie, dat de zee- en luchtvaart doorgeeft aan de andere bedrijfsklassen, relatief gering. Dit blijkt ook uit de opbouw van de gecumuleerde produktie, die een vrij lage verhouding te zien geeft voor de gecumuleerde primaire kosten ten opzichte van de directe primaire kosten.

Het teruggelopen belang van de zee- en luchtvaart kwam ook tot uiting in het beslag dat door deze bedrijfsklasse gelegd werd op de produktie uit andere bedrijfsklassen in de

vorm van bestellingen van intermediaire en investeringsgoederen. Dit betrof vooral de transportmiddelenindustrie. De produktie van deze bedrijfsklasse ging in 1959 voor 22% naar de zee- en luchtvaart. In 1969 was dit percentage nog slechts 8%. Vrij ontmoedigend is het beeld dat ontstaat wanneer de werkelijke produktie vergeleken wordt met de binnenlandse totalen. Met name de zeevaart heeft de stijging van de bruto binnenlandse produktie niet kunnen bijhouden getuige de halvering van de directe bijdrage aan het BBP in 11 jaar. Dit ondanks aanzienlijke overheidssteun.

Het geschetste beeld van de betekenis van de zee- en luchtvaart behoeft evenwel aanvulling. In het algemeen wordt bij de argumentatie van de steunmaatregelen aan deze bedrijfsklassen niet zozeer de nadruk gelegd op de betekenis voor de produktie, maar op de werkgelegenheid, direct en indirect, en op de bijdrage tot de betalingsbalans, die wordt geleverd. Daarop wordt in de volgende aflevering ingegaan.

F. Th. de Charro

The logo for NEHEM, consisting of the word 'nehem' in a stylized, lowercase, rounded font with a thick outline.

De Nederlandse Herstructureringsmaatschappij, gevestigd te 's-Hertogenbosch, is gericht op het verbeteren van de structuur van het Nederlandse bedrijfsleven op middellange en lange termijn. Haar benadering is branchegewijs. Ze is een instelling die met werkgevers, werknemers en overheid gezamenlijk activiteiten ontplooit. Voor uitbreiding van haar vaste staf wenst zij in contact te komen met gegadigden voor de functie van

directie-secretaris

Gedacht wordt aan een sociaal-econoom of een bedrijfseconoom of iemand met een vergelijkbare opleiding. Leeftijd niet beneden 35 jaar. Tot de taak van deze medewerker/-ster behoren: de interne organisatie en personeelszaken; de voorbereiding en verslaglegging van directievergaderingen en van de Raad van Toezicht; het contact met de communicatie-media; de documentatie op economisch sociaal en maatschappelijk gebied, etc. Een met de doelstelling van de NEHEM sympathiserend persoon, die het verstaat beleidsvoorbereidend te werken, o.m. op het terrein van het sociaal economisch structuurbeleid zal bij de NEHEM de gelegenheid vinden zich geheel te ontplooiën. Voor de uitoefening van zijn/haar taak wordt hij/zij door enkele medewerkers bijgestaan, onder wie een chef de bureau voor organisatie en personeelszaken.

Wij verzoeken geïnteresseerden hun curriculum vitae aan onderstaand adviesbureau in te zenden. Degenen die voor een psychologisch onderzoek worden uitgenodigd, zullen ook zelf een rapport en advies ontvangen.

psychologisch bureau h. kuhlemeier singel 226 dordrecht 078-41400

De Vereniging voor de Staathuishoudkunde over de werkloosheid

PROF. DRS. C. J. VAN EIJK*

Op 13 december 1975 besprak de Vereniging voor de Staathuishoudkunde de preadviezen die over de werkloosheid en de bestrijding ervan waren uitgebracht door de heren A. L. den Broeder, H. den Hartog, Th. C. M. van de Klundert, H. S. Tjan, W. M. van den Goorbergh en A. L. Mok 1). Twee van de preadviseurs, A. L. den Broeder en A. L. Mok zijn sociologen. Al eerder had de Vereniging voor de discussies anderen dan economen uitgenodigd. In 1973 was dat de ethicus Prof. Dr. P. J. Roscam Abbing toen problemen van inkomensnivellering aan de orde waren. Dit keer ging het bestuur van de vereniging een stap verder. Beseffend dat de problemen van de arbeidsmarkt ook andere dan economische aspecten hebben, werden sociologen uitgenodigd preadviezen te schrijven. Bij nader toezien blijkt dat vooral de vraagstelling die aan Prof. Mok werd voorgelegd zich voor een andere dan een puur economische benadering leende. Zoals hieronder zal blijken zou er alle aanleiding zijn geweest ook van andere vraagstukken, bijv. de implementatie van de economisch-politieke maatregelen, de sociologische kanten te laten bezien. Immers, al eerder, aan het einde van de jaren vijftig, is de uitvoering van een meer centraal geleide loonpolitiek mislukt, waarschijnlijk mede doordat die aspecten te veel buiten beschouwing bleven.

Het niveau van de preadviezen was heel goed, rekening houdend met het feit dat het om gecompliceerde vraagstukken gaat die niet gemakkelijk zijn op te lossen. Den Broeder zorgde voor een classificatie van de vormen van werkloosheid die gedetailleerder was dan gebruikelijk. Den Hartog, Van de Klundert en Tjan hadden het bekende jaarklassenmodel van Den Hartog en Tjan, dat in 1974 werd gepubliceerd, onderdeel gemaakt van een geheel uitgewerkt macro-economisch model. Van den Goorbergh presenteerde een theoretisch elegant drie-sectorenmodel en Mok besteedde aandacht aan de vraag of ook in Nederland van een dubbele arbeidsmarkt moet worden gesproken. Ook de meeste deelnemers aan de discussies leverden goede bijdragen, helaas niet allemaal. Er zijn blijkbaar nog steeds economen die niet met modellen kunnen omgaan en toch menen kritiek op het gebruik ervan te kunnen leveren. Hoe moet ik anders de opmerking verklaren dat het onmogelijk zou zijn om in het model van Den Hartog, Van de Klundert en Tjan de loonvoet autonoom te veranderen. Ook blijken nog steeds verschillen in terminologie tussen economen en sociologen, bijv. met betrekking tot het woord productie, aangezien te worden voor reële meningsverschillen, ook al is er herhaaldelijk door economen geprobeerd ze uit de weg te ruimen. Ook zouden enkele vragen beslist achterwege zijn gebleven als de vraagstellers werkelijk goed gelezen hadden. Hoe zou anders het misverstand hebben kunnen ontstaan dat als remedie tegen de werkloosheid alleen loonmatiging werd genoemd.

Een technisch aspect

Het is jammer dat door de grote aandacht die werd besteed aan enkele technische aspecten van het model van Den Hartog, Van de Klundert en Tjan de andere preadviezen wat minder intensief besproken konden worden dan ze verdienen. Doordat het jaarklassenmodel van Den Hartog en Tjan nu in een compleet macro-model is ondergebracht zijn een aantal bezwaren tegen de partiële analyse die zij in 1974 publiceerden, vervallen. De doorwerking in de gehele economie en de internationale aspecten van maat-

regelen ter bestrijding van de werkloosheid kunnen nu geanalyseerd worden. Andere bezwaren stonden blijkbaar nog recht overeind. Aan één ervan zal hier wat extra aandacht worden gegeven. Het gaat om de betekenis van het feit dat het model de periode 1950-1960 niet goed beschrijft. Dat was ook een kernpunt in de discussies die eerder in dit blad over het oorspronkelijke artikel van Den Hartog en Tjan werden gevoerd 2).

Door de heer R. A. de Klerk werd opnieuw gedemonstreerd dat toepassing van de capaciteitsvergelijkingen van het Vintaf-model — zoals het uitgebreide jaarklassenmodel wordt genoemd — in de jaren vijftig leidt tot de curieuze uitkomst dat de feitelijke werkgelegenheid in aanzienlijke mate het aantal beschikbare arbeidsplaatsen overschrijft. Dit is een onwaarschijnlijke uitkomst en spreker verbond daaraan de conclusie dat het model daarom niet gebruikt mag worden voor de bepaling van de uitstoot van arbeidsplaatsen in de jaren zestig. Nu is het inderdaad juist dat deze uitstoot in een bepaald jaar mede bepaald wordt door de kapitaalcoëfficiënt en de produktie per man uit het bouwjaar van de produktiemiddelen die in dat jaar buiten gebruik worden gesteld, coëfficiënten die blijkens de discrepanties tussen werkgelegenheid en arbeidsplaatsen in de jaren vijftig met fouten behept zijn. De mogelijkheid dat hierdoor uitstootcijfers gevonden worden die niet acceptabel zijn, kan dus niet worden uitgesloten.

Nu blijkt uit alternatieve berekeningen dat er varianten van het capaciteitsmodel te vinden zijn die de jaren vijftig veel beter kunnen beschrijven 3). Het gaat om varianten op

* De auteur is hoogleraar in de staathuishoudkunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1) Vereniging voor de Staathuishoudkunde, *Werkloosheid, aard, omvang, structurele oorzaken en beleidsalternatieven*. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1975.

2) Zie R. A. de Klerk, H. B. M. van der Laan en K. B. T. Thio, Het CPB en de ontwikkeling van de werkgelegenheid, *ESB*, 21 mei 1975. Zie ook *ESB*, 9 juli 1975.

3) Deze berekeningen zijn op het Instituut voor Economisch Onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam gemaakt door Drs. F. Muller. Het hieronder genoemde criterium voor aanpassing werd door hem ontworpen.

Arbeidsplaatsen volgens enkele varianten van het jaarklassen-model

	Totaal aantal arbeidsplaatsen 1.000 manjaren			Mutatie aantal arbeidsplaatsen (1.000 manjaren)									Werkgele- genheid 1.000 manjaren	Leeftijd van de oudste machine in gebruik				
				Totaal			Nieuwe investeringsen			Technische veroudering							Economische veroudering	
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c					a	b
1950.....		3.184	3.145				207	260								3.381	45,0	33,0
1951.....		3.250	3.220		66	75	184	230		118	155	0	0	0	0	3.411	45,0	33,0
1952.....		3.292	3.262		42	42	159	198		117	156	0	0	0	0	3.367	45,0	33,0
1953.....		3.345	3.316		53	54	171	212		118	158	0	0	0	0	3.407	45,0	33,0
1954.....		3.432	3.415		87	99	207	255		120	156	0	0	0	0	3.483	45,0	33,0
1955.....		3.547	3.546		115	131	238	290		123	159	0	0	0	0	3.547	45,0	33,0
1956.....		3.685	3.705		138	159	264	320		126	161	0	0	0	0	3.602	45,0	33,0
1957.....		3.817	3.848		132	143	261	315		129	172	0	0	0	0	3.619	45,0	33,0
1958.....		3.884	3.904		67	56	198	238		131	182	0	0	0	0	3.580	45,0	33,0
1959.....	3.595	3.960	3.961		76	57	212	253		136	196	0	0	0	0	3.620	45,0	33,0
1960.....	3.733	4.066	4.039	138	106	78	240	285	107	134	207	0	0	0	0	3.692	45,0	33,0
1961.....	3.871	4.179	4.116	138	113	77	255	248	293	109	135	216	8	0	0	3.746	43,2	45,0
1962.....	3.985	4.290	4.186	114	111	70	260	250	293	105	130	223	41	9	0	3.823	39,1	43,9
1963.....	4.071	4.359	4.230	86	69	44	247	237	276	104	133	232	57	35	0	3.878	36,1	41,0
1964.....	4.071	4.375	4.271	0	16	41	242	231	268	100	130	227	142	85	0	3.952	31,7	36,6
1965.....	4.038	4.312	4.299	-33	-63	28	246	234	269	90	126	222	189	171	19	3.986	27,2	32,0
1966.....	4.052	4.246	4.258	14	-66	-41	257	243	278	79	109	224	164	200	95	4.009	23,3	28,2
1967.....	4.062	4.186	4.205	10	-60	-53	254	239	271	81	99	217	163	200	107	3.986	19,9	24,2
1968.....	4.106	4.176	4.198	44	-10	-7	274	255	289	80	97	210	150	168	86	4.021	19,5	20,7
1969.....	4.116	4.174	4.191	10	-2	-7	266	247	278	77	94	208	179	155	77	4.083	19,1	20,3
1970.....	4.129	4.137	4.181	13	-37	-10	301	279	311	74	90	205	214	226	116	4.129	18,2	19,4
1971.....	4.131	4.135	4.172	2	-2	-9	279	256	285	69	80	199	208	178	95	4.147	17,5	18,7
1972.....	4.141	4.155	4.159	10	20	-13	257	234	258	67	76	196	180	138	75	4.094	17,4	18,6
1973.....	4.098	4.122	4.120	-43	-33	-39	270	244	268	67	78	197	246	199	110	4.084	17,1	18,3

a: De uitkomsten uit het oorspronkelijke artikel van Drs. H. den Hartog en Drs. H. S. Tjan.
 b: De uitkomsten van Drs. F. Muller
 c: De uitkomsten van Drs. F. Muller

het oorspronkelijke model waarin de kapitaalcoëfficiënt per jaarklasse variabel is gemaakt, de groeivoet van de produktie per man niet constant is, maar stijgt, waarin de maximale levensduur van de produktiemiddelen is verkort, en het criterium voor de aansluiting van het model bij de werkelijkheid is gewijzigd. Omdat tijdens de vergadering aan deze alternatieven geen aandacht kon worden geschonken is het wellicht nuttig dit hier te doen.

We zullen ons beperken tot enkele resultaten van een variant waarin de mogelijkheid werd opengelaten van langzaam stijgende kapitaalcoëfficiënten en één waarin bovendien de maximale levensduur van de oudste in gebruik zijnde machine niet op 45 jaar, maar op 33 jaar werd gesteld. Als criterium werd gekozen een minimalisering van de kosten van overcapaciteit van arbeid en kapitaal. Bovendien werd als randvoorwaarde ingevoerd dat de produktie die uit maximale bezetting van de produktiecapaciteit kan voortvloeien minstens gelijk is aan de werkelijke produktie in enig jaar. De bij deze varianten behorende uitkomsten (b en c) zijn weergegeven in de tabel naast die uit het oorspronkelijke model van Den Hartog en Tjan (a).

Uit de schattingsprocedure voor variant b blijkt te komen dat de kapitaalcoëfficiënt met 0,6% per jaar stijgt. De groeivoet van de produktie per man op de nieuwe jaarklassen is gelijk aan 4,8% na 1948 en daarvoor aan 1,2%. Voor variant c blijkt de groeivoet van de kapitaalcoëfficiënt 1,2% per jaar te zijn. De groeivoet van de produktie per man blijft 4,8% resp. 1,2%. De waarde van de nieuwe coëfficiënten liggen dus in dezelfde orde van grootte als die van Den Hartog en Tjan.

Het beeld van de uitstoot door economische veroudering verschilt in variant b niet wezenlijk van dat uit het oorspronkelijke artikel: eerst in het begin van de jaren zestig begint deze veroudering en na 1964 krijgt de vernietiging van arbeidsplaatsen uit dien hoofde een belangrijke omvang vergeleken met de creatie van arbeidsplaatsen uit nieuwe investeringen. Uiteraard verschillen de aantallen waar het om gaat van jaar tot jaar vergeleken met de oorspronkelijke uitkomsten. In variant c blijkt de uitstoot van arbeidsplaatsen door economische veroudering aanzienlijk minder te zijn dan in de varianten a en b. Dat ligt bij de korte technische levensduur voor de hand.

Ook in de nieuwe uitkomsten blijkt in het begin van de jaren vijftig het aantal tewerkgestelden boven het aantal be-

schikbare arbeidsplaatsen te liggen, zij het in veel mindere mate dan bij de toepassing van het oorspronkelijke model. De Klerk noemde voor 1950 een aantal van 1 mln. De in de tabel gegeven aantallen zijn echter duidelijk een maximumraming omdat door de hierboven genoemde randvoorwaarde de statistische aanpassing van de modellen ertoe leidde dat in 1955 resp. 1950 de produktiecapaciteit exact gelijk is aan de werkelijke produktie. Zou in die jaren van grote bedrijvigheid toch nog enige overcapaciteit geaccepteerd zijn dan zou in 1950 een nog betere aanpassing van de beschikbare arbeidsplaatsen aan de werkgelegenheid zijn bereikt.

Ik meen uit deze en andere experimenten te moeten concluderen dat met de theorie van Den Hartog en Tjan, zij het wat aangepast, ook de periode van 1950-1960 valt te beschrijven waarbij de aanpassing niet noodzakelijkerwijs een heel ander beeld van de samenhangen in de jaren zestig wordt verkregen dan in het oorspronkelijke artikel en in het onderhavige preadvies, tenminste wanneer de maximale technische levensduur op 45 jaar wordt gehouden. Doet men dat laatste niet dan wordt de uitstoot door economische veroudering relatief veel minder belangrijk.

Ook moet worden opgemerkt dat kiezen tussen deze en andere varianten van het jaarklassen-model uiterst moeilijk is, omdat een rechtstreekse toetsing van de relevante relaties, die niet waargenomen en misschien ook niet waarneembaar grootheden bevatten, onmogelijk is. Dit is een zware handicap nu we met onze modellen meer van het economisch proces willen beschrijven dan alleen dat wat zich in de gebruikelijke statistieken openbaart. Dit houdt een waarschuwing in voorzichtig te zijn bij de toepassing van dit soort modellen op economisch politieke problemen.

De oorzaken van de werkloosheid

Belangrijk in de verdere discussies was de vraag of wel alle oorzaken van de werkloosheid door de preadviseurs werden onderkend en welke de maatregelen zijn om de werkloosheid in zijn verschillende vormen te bestrijden. Enkele punten uit die discussies zullen hieronder worden gereleveerd.

In de preadviezen komen verschillende oorzaken van werkloosheid aan de orde. Met behulp van het Vintaf-model kunnen de binnen- en buitenlandse conjuncturele oorzaken van een tekort aan vraag naar arbeid geanalyseerd

worden, maar ook de oorzaken van een tekort aan beschikbare arbeidsplaatsen: de mate van afstoting van oude jaar- klassen van kapitaalgoederen en de omvang van de nieuwe investeringen. Met het drie-sectorenmodel van Van den Goorbergh kan worden onderzocht hoe bij de veronderstelling van vaste technische coëfficiënten in het productieproces de samenstelling van het afzetspakket tot werkloosheid kan leiden. Volledige bezetting van de kapitaalgoederen- voorraad leidt alleen bij een bepaalde samenstelling van de afzet tot volledige benutting van de beschikbare arbeid. In zijn preadvies onderzocht Mok hoe de ontwikkeling van de produktietechniek en de steeds toenemende scholingsgraad van de beroepsbevolking leiden tot kwalitatieve discrepanties tussen gevraagde en aangeboden arbeid en toeneming van de selectie- en de frictiewerkloosheid.

Tijdens de discussies bleek dat sommigen van mening waren dat een belangrijke bron van werkloosheid: het achterblijven van de vraag naar arbeid in de non-profit-sector, buiten de aandacht dreigde te geraken. Men meende dat door het verzadigd raken van de vraag naar industriële goederen en door de beperkingen die aan de groei van de industriële produktie moeten worden opgelegd uit hoofde van de zorg voor het milieu, de schaarser wordende grondstoffen en de eisen die aan de internationale arbeidsverdeling moeten worden gesteld, andere wegen dan de gebruikelijke hadden moeten worden gezocht om de beroepsbevolking zinvol bezig te houden. Als alternatief werd genoemd de uitbreiding van de non-profit-sector of anders gezegd vergroting van de produktie van diensten door de overheid onder meer in de sfeer van het welzijnswerk. Dat dit tot nu toe in onvoldoende mate zou zijn gebeurd, schreef men aan de bestaande economische orde toe, die alleen produktie stimuleert als er winst te behalen is en dat aan dit aspect van de bestrijding van de werkloosheid niet voldoende aandacht wordt geschonken in de economische literatuur weet men aan de economen die niet bereid zouden zijn de bestaande economische orde ter discussie te stellen.

Het komt mij voor dat deze conclusies te voorbarig zijn. Niet voor alle componenten van de finale vraag naar industrieproducten zijn al verzadigingsverschijnselen waar te nemen of liggen zij in het verschieft. Dat kan al worden geconcludeerd uit het feit dat in de ons omringende landen het inkomen per hoofd hoger is dan bij ons en ook de consumptie van industrieproducten per hoofd. Er zijn nog altijd groepen in de samenleving voor wie, naar redelijk objectieve normen, uitbreiding van de particuliere consumptie geen overbodige luxe zou zijn. Hiertegenover kan niet worden gesteld dat die uitbreiding noodzakelijk alleen gerealiseerd zou moeten worden door middel van herverdeling omdat geen groei van de industrie meer mogelijk is, gezien de zorg voor het milieu en de toenemende schaarste aan grondstoffen. Toeneming van de produktie van de nijverheid moet geschieden met inachtneming van scherper geformuleerde milieunormen. Maar dat lijkt niet onmogelijk al heeft het de groei van het nationale inkomen vertraagd. Ook moet efficiënter met grondstoffen en met energie worden omgegaan. Maar dat lijkt niet onmogelijk. Er zijn zelfs al nieuwe activiteiten in de nijverheid ontstaan gericht op verlegging van de grenzen die onze economische ontwikkeling beperken.

Toegegeven moet worden dat in het recente verleden werkloosheid is ontstaan doordat in bepaalde sectoren verzadiging optrad (woningbouw) of omdat de ruimte ontbrak voor snelle verdere expansie (wegenbouw). Maar er blijven gebieden over, bijv. in de dienstensector, waar expansie van werkgelegenheid en produktie mogelijk was en zal zijn. Een deel van de problemen op de arbeidsmarkt wordt ook veroorzaakt door aanpassingsmoeilijkheden, die overigens niet onderschat moeten worden en ook van lange duur kunnen zijn.

Het is nog niet aangetoond dat uitbreiding van de non-profit-sector gehinderd werd door de bestaande economische orde. In het recente verleden is die sector sterk

gegroeid; blijkbaar kon dat binnen de bestaande orde. Er is voor nodig dat, op welke manier dan ook, blijkt dat het Nederlandse volk aan uitbreiding van de welzijnssector behoefte heeft. En dat moet blijken uit de bereidheid de collectieve consumptie te laten toenemen ten koste van de groei van private, of anders gezegd uit de bereidheid eventuele ruimte voor inkomensstijging niet of niet geheel tot uitdrukking te laten komen in een toeneming van het vrij beschikbaar inkomen, maar deze over te dragen aan de overheid, in de vorm van een hogere belastingdruk, die er de produktie van deze diensten mee kan vergroten. De indruk bestaat niet dat het Nederlandse volk in het recente verleden verder wilde gaan dan overeenkomt met wat in deze sector werd bereikt.

Het is onjuist dat met de technieken die in de preadviezen werden gebruikt de problemen die aan een uitbreiding van de non-profit-sector zijn verbonden en de consequenties die zo'n uitbreiding zou kunnen hebben voor andere variabelen niet kunnen worden onderzocht. In het model van Den Hartog, Van de Klundert en Tjan komen de overheidsbestedingen voor. Zij zijn daarin een exogene variabele. Hetzelfde geldt voor het aantal personen dat in dienst van de overheid is. Uitbreiding van de non-profit-sector zal in deze variabelen tot uitdrukking moeten komen. Er kan dus mee geëxperimenteerd worden.

Niets wijst erop dat economen over de mogelijkheden die hier liggen niet zouden willen praten. Als men er behoefte aan heeft de uitbreiding van de overheidssector boven een bepaalde omvang te bestempelen als een ontwikkeling in de economische orde is dat mij best.

De instrumenten

Wat hebben de preadviseurs te zeggen over de mogelijke instrumenten ter vermindering van de werkloosheid. Veel meer dan alleen dat de lonen gematigd zouden moeten worden. Uit de discussies bleek herhaaldelijk het misverstand dat in de studies alleen dit recept zou worden aangeboden. Niets is minder waar. Het is verbluffend te zien hoe blijkbaar ook academici vaak niets anders kunnen lezen dan ze willen lezen. Het CPB heeft de naam gekregen alleen over loonmatiging te denken en dus kan er in een studie van enkele medewerkers van dit instituut niets anders staan. Zoals uit het desbetreffende preadvies blijkt worden zes beleidsalternatieven genoemd: meer materiële overheidsbestedingen, loonmatiging, meer bedrijfsinvesteringen — en de bedrijvensector omvat meer dan alleen de industrie zoals sommigen dachten —, devaluatie van de gulden, verlaging van de indirecte belastingen en spreiding van de werkgelegenheid door verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd. Het model van Den Hartog, Van de Klundert en Tjan laat nog meer experimenten toe. Zoals al is opgemerkt, zouden ook de consequenties van vergroting van de dienstensector van de overheid onderzocht kunnen worden, maar ook de gevolgen van een opleving van de internationale handel al is dat dan geen instrument van economische politiek.

Van den Goorbergh zal de eerste zijn om toe te geven dat zijn preadvies, abstract als het is, weinig aanknopingspunten geeft voor het beleid. Bij hem is het bereiken van evenwicht op de arbeidsmarkt alleen een kwestie van inkomensverdeling. Toch heb ik het gevoel dat er weinig voor nodig is om het model geschikt te maken voor een analyse van de mogelijkheden van ontwikkeling van de tertiaire sector in de overheidssector.

Wat in het preadvies van Den Broeder selectiewerkloosheid wordt genoemd blijft buiten het bereik van de analyses van de twee hierboven genoemde preadviezen. Mok besteedt er uitvoerig aandacht aan. Maar de vraag welke instrumenten gebruikt zouden kunnen worden om dit soort werkloosheid te bestrijden, krijgt geen uitvoerige behandeling. Hij wijst de technische vooruitgang aan als één van de belangrijkste oorzaken voor het wegvallen van ambachte-

lijke handwerkersfuncties en daarmee van kwalitatief goede arbeidsplaatsen. Daarnaast wordt heel nadrukkelijk gesteld: „De meest ingrijpende gevolgen voor de toekomstige werkgelegenheid en voor de blijvendheid van structurele werkloosheid bij bepaalde categorieën heeft echter de toenemende discrepantie tussen kwalificatiestructuur en functiestructuur”. Herscholingsprogramma's ziet Mok niet als de oplossing omdat zij de bestaande verschillen op de arbeidsmarkt versterken door zich te concentreren op de sterke groepen. Toch kan de oplossing niet gezocht worden in een terugdringen van het onderwijs. Wel in een verandering van ons onderwijsstelsel? Mok liet herhaaldelijk blijken een tegenstander van de plannen van onderwijsminister Van Kemenade te zijn. Maar hoe dan wel. Helaas kwam dit niet goed uit de verf. Misschien had de ondergetekende als invallend voorzitter van het panel nog iets meer moeten aandringen op duidelijkheid. Tijdens de paneldiscussies werd wel gewezen op de noodzaak structurele veranderingen aan te brengen in de salarisstructuren waardoor onaangenaam werk en bezwarende werkomstandigheden beter beloond zouden worden.

Zoals men zich tijdens de discussie afvroeg of niet ook het achterblijven van de groei van de non-profit-sector een mogelijke oorzaak van de grote werkloosheid zou kunnen zijn, zo werd ook gevraagd of niet uitbreiding van deze sector als een instrument voor werkloosheidsbestrijding moet worden beschouwd. Het antwoord ligt in het voorafgaande besloten: dat kan, maar dan alleen voor zover het Nederlandse volk bereid is in de toekomst een deel van de groei van het nationale inkomen niet op te eisen in de vorm van beschikbaar inkomen, maar in de vorm van meer overheidsvoorzieningen. Het lijkt mij voor de hand te liggen in de huidige situatie en gehoord de discussies over het handhaven van de „nullijn” bij inkomensvorming niet te hoge verwachtingen te koesteren van deze bereidheid. Ook als dit als te betreuren wordt ervaren, moet worden bedacht dat het niet veel zin heeft instrumenten van economische politiek te ontwerpen voor een maatschappij die niet bestaat. Er zal iets aan die bereidheid moeten worden gedaan voor serieus versnelde uitbreiding van dit deel van de overheidssector als een instrument in de werkloosheidsbestrijding kan worden beschouwd.

Wat in alle preadviezen duister blijft, is hoe men zich voorstelt de verschillende mogelijke instrumenten te gaan hanteren, het probleem dus van de implementatie. En ook is daar tijdens de discussies niet veel verbetering in gekomen. Ik zal proberen een paar van de hier rijzende problemen te schetsen. Allereerst de loonmatiging. Hoe moet die, als ertoe wordt besloten, worden uitgevoerd? Het is duidelijk hoe men tot aanbeveling van dit instrument komt. Bij gebrek aan volledige substitutie van arbeid en kapitaal in het productieproces moet er bij loonstijging een einde komen aan de economische levensduur van de machines. Hoe men de formule voor „scrapping” ook kiest, het moment waarop dat moet gebeuren, komt. Loonsverhogingen die boven de produktiviteitsstijging uitgaan verkorten die levensduur. Dat is de ene kant. De andere is dat loonmatiging tot verbetering van de rendementen kan leiden hetgeen wellicht de investeringsneiging vergroot, waardoor misschien arbeidsplaatsen geschapen worden. Nu blijkt bij nadere analyse dat deze processen bijzonder ingewikkeld zijn en daardoor moeilijk via de markt doorzichtig zijn te maken; zodat ondernemers die gedecentraliseerd beslissingen moeten nemen gemakkelijk het spoor bijster kunnen raken, hetgeen het tot stand komen van economisch-politiek aanvaardbare ontwikkelingen kan verhinderen.

Dit zou een argument voor één of andere vorm van geleide loonpolitiek kunnen zijn, maar ook voor grotere gemeenschapsinvloed op de investeringsbeslissingen. Maar hoe moet zo'n loonpolitiek worden uitgevoerd en in welke mate moeten de investeringsbeslissingen worden beïnvloed, door wie en hoe. Ook als de loonvorming geleid wordt door

de overheid, staat niet vast dat gemakkelijk het juiste loonniveau wordt gevonden en dat fluctuaties in de economische ontwikkeling worden voorkomen. We hebben dat eerder meegemaakt. Het is waarschijnlijk dat de centraal geleide loonpolitiek in de jaren vijftig mede de loonexplosie van de jaren zestig heeft veroorzaakt, waarop de versnelde uitstoot van oudere jaarklassen van duurzame produktiemiddelen is gevolgd en een teruglopen van de investeringen.

Als we nu weer tot een vorm van meer centraal geleide loonpolitiek willen komen, en dat zal wel nodig zijn als we werkelijk tot een loonmatiging willen komen, zullen we de fouten uit het verleden moeten vermijden. Dat geldt ook voor het uitrangeren van de vakbonden, hetgeen in een latere fase weer tot polarisatie zou kunnen leiden.

J. van der Hoeven noemde als voorwaarden voor het slagen van een meer centraal geleide loonpolitiek de bekende eisen van de vakbonden: een politiek die alle inkomens omvat, een vergrote invloed op de investeringsbeslissingen door vakbonden of gemeenschap en grotere democratisering binnen de bedrijven. Voldoen aan deze voorwaarden, nadat eerst is duidelijk gemaakt wat er precies mee bedoeld is — en dat lukte tijdens de discussies niet —, is wellicht nodig, maar niet voldoende. Als de informatie die via de markten ter beschikking komt niet voldoende is om gedecentraliseerde beslissingen mogelijk te maken, moet via andere instituties inzicht in de recente en verwachte ontwikkelingen worden gegeneerd die overleg tussen overheid en bedrijfsleven zinvol maakt en een basis kan vormen voor centraal gegeven richtlijnen voor loonvorming en investeringsbeslissingen. Niemand van de panelleden kon op dit moment hierover veel zinnigs opmerken.

Ook bij het alternatief van de stimulering van de investeringen kan men zich afvragen hoe zo'n maatregel moet worden uitgevoerd. In het preadvies van Den Hartog, Van de Klundert en Tjan wordt erop gewezen dat wellicht eerder dan van investeringsaftrek, gebruik moet worden gemaakt van investeringssubsidies gekoppeld aan de nieuw te creëren arbeidsplaatsen en van overheidsdeelneming. Maar al weer moet worden gevraagd of daarmee voldoende aanwijzingen zijn verstrekt over de te volgen politiek. Hoe moet worden uitgemaakt welke investeringen gestimuleerd moeten worden. Als de overheid dat moet doen wordt dan niet te veel macht in haar handen gelegd. Het heeft niet veel zin de ene machtsconcentratie te vervangen door de andere. Er zullen overlegstructuren moeten worden bedacht die samenspel tussen ondernemingen, vakbonden en overheid mogelijk maken.

Bovendien moet in herinnering worden gebracht dat het volgens recente formuleringen van de doelstellingen van economische politiek niet gaat om uitbreiding van de arbeidsplaatsen zonder meer. Het gaat er om werkgelegenheid te scheppen die past binnen de randvoorwaarden van het facetbeleid dat betrekking heeft op de zorg voor milieu, voor de grondstoffenvoorziening en de energieproductie, of meewerkt aan de verruiming van die randvoorwaarden. En dan is nog niet genoemd de zorg voor de internationale arbeidsverdeling, juist ook ten opzichte van de ontwikkelingslanden. Dit zijn zulke bekende voorwaarden dat er niet al te zwaar behoeft te worden getild aan het feit dat ze in de verschillende studies niet al te expliciet zijn terug te vinden. Het spreekt vanzelf dat bij een eventuele verdere uitwerking ze wel in de beschouwingen worden betrokken. Het is wat goedkoop, zoals tijdens de discussies maar al te veel gebeurde te doen alsof de preadviseurs ze hadden vergeten. „Mogen ze het bekende misschien ook eens bekend veronderstellen?”

Het is in dit verband van belang op te merken dat uitwerking van het facetbeleid door formulering van de randvoorwaarden waaraan productieprocessen moeten voldoen, zal leiden tot inkrimping van de ruimte waarbinnen gedecentraliseerd beslissingen kunnen worden genomen. Ook tot uitbreiding van overheidsactiviteiten gericht op het vernieu-

wen van productieprocessen waardoor gemakkelijker de randvoorwaarden gerespecteerd kunnen worden. Uiteraard zal over het facetbeleid systematisch overleg met het bedrijfsleven nodig zijn en zal over de voortgang ervan regelmatig gerapporteerd moeten worden.

Conclusies

Samenvattend moet worden geconstateerd dat op de jaarvergadering van de vereniging preadviezen van hoge kwaliteit ter tafel lagen. Dat geldt niet alleen voor de economisch-technische kanten van de preadviezen van Den Hartog, Van de Klundert en Tjan en Van den Goorbergh, maar ook van de bijdragen van de sociologen, die op hun wijze bijdroegen tot de zo noodzakelijke verruiming van het inzicht in de werkloosheidsproblemen. De studies leidden tot een heel palet van mogelijke instrumenten voor verbetering van de werkgelegenheid. Maar er was weinig of geen discussie over de implementatie van deze instrumenten. Het is één ding om al dan niet met mathematische modellen af te leiden dat

- inzinking van de buitenlandse conjunctuur,
- te snelle loonstijgingen, die oude machines vervroegd uitschakelen en het niveau van investeringen beperken,
- een te kort schietende ontwikkeling in de non-profit-sector,
- en het ontstaan van een dubbele arbeidsmarkt tot te grote werkloosheid hebben geleid en dat dus stimuleringsmaatregelen, loonmatiging, spreiding van werkgelegenheid, uitbreiding van de dienstensector van de overheid en betere aanpassing van de kwaliteit van mensen aan die van de beschikbare banen of omgekeerd evenzovele instrumenten zijn tot verlichting van de problemen, maar het is

heel iets anders aan te geven welke institutionele kaders nodig zijn om die instrumenten te kunnen gebruiken. Daaraan zijn we in de discussies te weinig aan toe gekomen. En toch liggen, nadat de analyses zijn verricht, de echte problemen daar.

- Het gaat hier onder meer om de volgende knelpunten.
- Hoe kan opnieuw een centraal geleide loonpolitiek worden ingevoerd die werkelijk alle inkomens omvat?
- Wat is de betekenis van de voorwaarden die de vakbonden stellen voor medewerking, zoals grotere medezeggenschap bij investeringsbeslissingen, grotere invloed van de gemeenschap daarop?
- Als duidelijk zou worden wat hier precies mee wordt bedoeld, hoe kan dat dan gerealiseerd worden zonder te grote samenballing van macht in handen van overheid en vakbonden in plaats van die bij werkgevers?
- Hoe kan het Nederlandse volk worden duidelijk gemaakt dat nu werkelijk een keuze moet worden gedaan tussen stijging van particuliere inkomens en stijging van de dienstensector van de overheid als de werkgelegenheid in industrie en particuliere dienstensector maar langzaam zal kunnen groeien door verzadigingsverschijnselen of scherper geformuleerde randvoorwaarden?
- Hoe kan duidelijk worden gemaakt dat het recht op meer onderwijs niet inhoudt het recht op een baan die daar kwalitatief bij is aangepast?

Na een dag discussiëren wordt duidelijk dat veel wat hierover tot nu toe gezegd is bij nader inzien niet veel concreets oplevert; niet veel dat kan leiden tot duidelijke recepten. Dit verslag helaas ook niet. En toch kunnen de concrete maatregelen niet lang op zich laten wachten.

C. J. van Eijk

Vakbeweging en personeelsbeleid. Nederlands Katholiek Vakverbond, Utrecht, 1974, 14 blz., f. 5.

Dit rapport beoogt aan te geven waar het bij het personeelsbeleid om gaat. Tevens wordt er een basisfilosofie over personeelsbeleid ontwikkeld, welke verdere discussie binnen de vakbeweging mogelijk moet maken. Gedeeltelijk wordt de uitwerking reeds in dit rapport gegeven. Besloten wordt met een opsomming van vraagstukken waarop vakbewegingsstandpunten gewenst zijn.

H. H. Vleesenbeek: Vijftig jaar Sowjetunie. Universitaire Pers Rotterdam, 1975, 121 blz., f. 19,50.

Een schets van de sociaal-economische en politieke geschiedenis van de Sowjetunie van 1917 t/m 1967. Behandelt achtereenvolgens: 1. Rusland in de 19e eeuw; 2. Het jaar 1917 en de burgeroorlog; 3. De Sowjetunie gedurende het interbellum (1921-1941); 4. De Sowjetunie tijdens de tweede wereldoorlog; 5. De Sowjetunie na 1945.

Kantoorcomputers. Marka-Paperback 1, Het Spectrum BV, Utrecht, 1974, 227 blz., f. 19,50.

Dit boek is geschreven voor de velen in grote en middelgrote bedrijven die tegenwoordig in aanraking komen met kantoorcomputers. Met behulp van dit boek kunnen zij een inzicht krijgen in de achtergronden en de functie van de kantoorcomputers. Het is een zelfstudieboek, dat eerder in Spanje verscheen onder de titel *Fundamentos de las computadores de oficina*, dat in het Nederlands werd bewerkt door P. G. Moerel van Philips Electrológica BV.

Samenvattend beeld Midden- en Kleinbedrijf in 1974 en 1975. Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf, Den Haag, 1975, 48 blz., f. 15.

Bevat gegevens over de economische situatie bij het midden- en kleinbedrijf in de sectoren detailhandel, nijverheid horeca en vervoer. De conclusie van het rapport luidt dat die situatie in 1974 slecht was en in 1975 verder zal verslechteren.

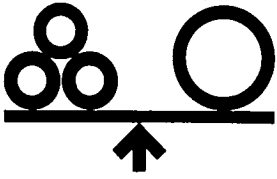
De plaats van de arbeid. Deel I en II, Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Vakcentrales, Utrecht, 1975, resp. 72 en 75 blz.

In het seizoen van 1973/1974 is door

de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Vakcentrales een discussieproject georganiseerd rond het thema: „De plaats van de arbeid”. Het project werd uitgevoerd in opdracht van de drie vakcentrales NVV, NKV en CNV. In deel I wordt verslag gedaan van de uitkomsten van het discussieproject. Hierbij staan vooral de opvattingen van de deelnemers over het thema „Arbeid” centraal. Deel II bevat een evaluatie van de opzet en de uitvoering van het project. Hier wordt aandacht besteed aan o.a. de voorgeschiedenis van het project, gehanteerde peilingsinstrumenten (enquête e.d.), doelstelling van het project.

Mr. J. Viersen en E. N. Jonker: De belasting-almanak 1976. Elseviers Weekblad, Amsterdam, 1976, 21^e editie, 256 + XVI blz., f. 11,90.

Jaarlijkse gids voor het invullen van de aangiftebiljetten voor: de inkomstenbelasting 1975; de premieheffing volksverzekeringen (AOW enz.) 1975; de vermogensbelasting 1976; het vragen van vermindering van loonbelasting 1976. Al gedrukt zijn o.a. het tarief van de inkomstenbelasting 1975 en 1976 en de coördinatie tabel loonbelasting 1976. Toegevoegd zijn een specificatie-memo voor het invullen van het aangiftebiljet inkomstenbelasting 1975 en een afschrift van dit biljet.

De herziening van het IMF-statuut en de omvang van de internationale liquiditeitenmassa

DRS. M. G. M. BERBEN*

Onlangs kwam het IMF-Interim Committee, welke bestaat uit vertegenwoordigers van tien rijke en tien ontwikkelingslanden, in Jamaica bijeen. Doel van deze samenkomst was overeenstemming te bereiken over de aanpassing van de IMF-statuten. Nadat er een compromis was bereikt met betrekking tot de kredietverlenende functie van het IMF, werd in Jamaica een voorstel tot amendering van de IMF-statuten aangenomen. De basis van dit voorstel werd gelegd in een aantal bijeenkomsten van de vijf belangrijkste geïndustrialiseerde landen (o.a. in Rambouillet). Vooral de ontmoetingen tussen de Franse president Giscard d'Estaing en zijn Amerikaanse ambtgenoot Ford zijn van vitaal belang geweest voor de hervorming van de IMF-statuten. Het is namelijk het Frans-Amerikaanse compromis geweest, dat een doorbraak heeft geforceerd in de impasse, waarin het internationale monetaire stelsel zich sinds 1971 heeft bevonden.

De aanpassing van het IMF-statuut

Het Franse en het Amerikaanse standpunt ten aanzien van de hervorming van het internationale monetaire systeem stonden aanvankelijk diametraal tegenover elkaar. Beide landen wensten in het begin geen concessies te doen. De Fransen waren van mening dat een hervorming van het systeem uiteindelijk moest resulteren in een terugkeer naar een systeem van vaste wisselkoersen. Binnen dit systeem zou de functie van goud als internationaal betaal- en reservemiddel gehandhaafd moeten blijven. De monetaire goudvoorraad zou, zowel nationaal als internationaal, gewaardeerd moeten worden tegen de prijs op de vrije goudmarkt. De Amerikanen daarentegen wensten een formalisering van de huidige wisselkoerspraktijk. Het goud zou in deze visie geheel moeten verdwijnen uit het internationale monetaire verkeer.

Beide standpunten zouden een statutaire aanpassing noodzakelijk maken. Doordat de statutenwijziging gepresenteerd werd als een totaalpakket werd er tenslotte toch overeenstemming bereikt. Dit pakket bestond uit:

- een algemene verhoging van de quota en een aanpassing hiervan aan de gewijzigde economische machtsverhoudingen in de wereld;

- een formele bevestiging van het flexibele wisselkoerssysteem;
- afschaffing van het goud en de goudfunctie(s) binnen het internationale monetaire systeem.

Ten aanzien van de laatste twee punten werd in Jamaica, mede als gevolg van het voorbereidende werk tijdens de bijeenkomsten van de vijf rijke landen, snel overeenstemming bereikt. De legalisering van het systeem van zwevende wisselkoersen en de afschaffing van het goud als betaalmiddel impliceert in feite het juridische einde van het Bretton Woodssysteem.

De IMF-statuten laten echter de mogelijkheid open voor een terugkeer naar het systeem van vaste wisselkoersen. Dit zou kunnen, als 85% van het aantal stemmen van de leden zich hiervoor uitsprekt en Amerika zijn veto-recht hanteert. De SDR, waarvan de waarde momenteel wordt bepaald door een mand van zestien valuta's, zou dan de spil vormen van het systeem. Niet verrassend was dat er moeilijkheden ontstonden ten aanzien van de quota-verhogingen. De nieuwe quota zijn uitgebreid met eenderde deel, zodat de totale storting van de leden-landen bij het IMF SDR 39,9 mrd. bedraagt.

De ontwikkelingslanden, waarvan een

groot aantal momenteel aanzienlijke betalingsbalansproblemen hebben, stelden voor de eerste krediettranche uit te breiden van 25% tot 75%. Zij werden in deze eis gesteund door o.a. Engeland en Italië. Deze verhoging zou de internationale liquiditeiten in niet geringe mate kunnen hebben vergroot. Als compromis kwam een tijdelijke verhoging van 45% per krediettranche (4 in getal) uit de bus. Op basis van deze tijdelijke verruiming van de krediettranches bedraagt de potentiële kredietexpansie SDR 13,1 mrd. Spreiding over de verschillende krediettranches heeft tot voordeel dat de toename van de internationale liquiditeiten meer beheerst wordt, omdat hogere tranches gespaard gaan met stringente voorwaarden ten aanzien van het economische beleid.

De ratificatie van de IMF-statuten zal na ongeveer twee jaar z'n beslag kunnen krijgen. Zodra dit heeft plaatsgevonden, zullen de krediettranches wederom worden teruggebracht tot 25% van de nieuwe quota-bedragen. Als gevolg van de quota-aanpassingen is de verhouding in de stemverdeling gewijzigd. De Verenigde Staten behouden evenwel het veto-recht.

De demonisering van het goud

Reeds in 1973 hadden de monetaire autoriteiten besloten de rol van het goud geleidelijk te elimineren. Een van de redenen hiervoor was gelegen in het feit dat men de SDR, welke in 1967 was uitgevonden, de spil van het internationale monetaire systeem wenste te maken. Tijdens de Jamaica-bijeenkomst werd met de eliminering een begin gemaakt. Ten aanzien van de positie van het goud werden de volgende besluiten genomen:

- de officiële goudprijs wordt afge-

* De auteur is medewerker van het Economisch Bureau van de AMRO-bank te Amsterdam.

schafte; hierdoor werden de artikelen van het IMF-statuut, welke betrekking hebben op het goud, overbodig; • een gedeelte van de IMF-goudvoorraad wordt aan de leden-landen gerestitueerd resp. verkocht op de vrije markt.

De goudvoorraad bij het IMF werd verkregen, doordat de landen bij toetreding tot het IMF hun quotum voor 25% moesten voldoen met goud. Het overige deel van de storting bestond uit nationale valuta. De totale goudvoorraad bij het IMF bedraagt momenteel 150 mln. ounce goud (een ounce goud is ca. 31,1 gram). Volgens de nieuwe opzet zal de goudvoorraad bij het IMF met één derde worden gereduceerd. De helft hiervan wordt aan de leden-landen naar rato van het quotum gerestitueerd tegen een prijs die overeenkomt met de huidige officiële goudprijs (\$ 42,2 per gram fijn goud). Op basis van de quota zullen de ontwikkelingslanden ongeveer 6 mln. ounce goud ontvangen. De toch al niet geringe goudhoeveelheid in handen van de geïndustrialiseerde landen zal met nog eens 19 mln. ounce stijgen.

Een even groot gedeelte (dus 25 mln. ounce) wordt verkocht op de vrije markt. De netto-opbrengst, gedefinieerd als het verschil tussen de vrije goudprijs en de officiële prijs, wordt gestort in een nog op te richten „Trust Fund”. Via dit Fund kan tegen gunstige voorwaarden additionele hulp worden verleend aan minder ontwikkelde landen met betalingsbalansproblemen. In beginsel zullen vooral de ontwikkelingslanden met een inkomen per hoofd van \$ 350 en minder worden geholpen. De huidige IMF-statuten staan goudaankopen tegen de vrije goudprijs door leden-landen niet toe, zodat waarschijnlijk de vrije goudprijs bij verkoop van de IMF-voorraad (in eerste instantie 25 mln. ounce) zal dalen. Hierdoor zou de betekenis van het Trust Fund gering zijn. Ten einde een te sterke daling van de goudprijs te voorkomen, werd tot een tijdelijke oplossing besloten. De Bank for International Settlements zal in de periode dat de ratificatie van de IMF-statuten plaatsvindt (ca. 2 jaar) als agent voor de geïnteresseerde leden-landen optreden. Aankoop door deze instelling tegen de vrije goudprijs is wel mogelijk. Na die periode zal het tijdelijk bij de BIS „gestalde” goud door de opdrachtgevers worden gevorderd.

De gevolgen van de demonetisering

De goudvoorraden bij de centrale banken zijn met uitzondering van Frankrijk door de afschaffing van de officiële goudprijs ondergewaardeerd. In navolging van Frankrijk lijkt een herwaardering van de goudvoorraad op basis van de vrije marktprijs onvermijdelijk. Tegen de huidige goudprijs op de vrije

markt (\$ 127 per ounce) impliceert dit een boekwaardevermeerdering van de monetaire goudreserves van de verschillende landen met 200%. Gezien de hoeveelheid internationale liquiditeiten en de betalingsbalansproblemen van de ontwikkelingslanden, zal het duidelijk zijn dat deze landen naast het IMF potentiële goudverkopers zijn. Hierdoor zal er een concentratie van het internationale „monetaire” goud bij de rijke landen (incl. de OPEC-landen) ontstaan.

De verkoop van het goud kan onder bepaalde omstandigheden leiden tot een stijging van de internationale liquiditeitsmassa. Waarschijnlijk blijft het goud als beleggings- en speculatie-object gehandhaafd. Bij verkoop van het IMF-goud aan de particuliere sectoren, m.a.w. niet de centrale banken, zal er ceteris paribus per saldo geen liquiditeitscreatie plaatsvinden. De kredietverlening door het Trust Fund leidt evenwel voor de groep ontwikkelingslanden tot een additioneel bestedingspotentieel, zodat gezegd kan worden dat deze goudvoorraad wordt „geactiveerd”. De situatie verandert, als de goudvoorraad via de BIS wordt verkocht aan de centrale banken. Zoals is vermeld, zal dit vooral geschieden om een scherpe daling van de goudprijs te vermijden. Dit goud zal waarschijnlijk door de rijke landen worden gefinancierd door middel van afgifte van hun eigen valuta, zodat de internationale liquiditeitsmassa toeneemt. Dezelfde situatie kan zich voordoen, indien een land als verkoper van goud optreedt: in sommige gevallen vindt liquiditeitscreatie plaats, indien namelijk een andere monetaire autoriteit als koper optreedt en financiert met de eigen valuta, in alle gevallen wordt de goudvoorraad feitelijk geactiveerd.

De additionele internationale geldhoeveelheid zou op basis van de huidige vrije goudprijs initieel met ca. \$ 2 mrd. kunnen stijgen, zijnde het verschil tussen de vrije en de officiële goudprijs per ounce maal de te verkopen hoeveelheid goud (25 mln. ounce). Indien na verloop van tijd wederverkoop van het goud plaatsvindt, kan dit bedrag stijgen. Dit proces zou worden geblokkeerd als het goud niet wordt verkocht, maar als onderpand functioneert (bijv. Italië). Een stijging van de internationale liquiditeitsmassa lijkt welhaast niet te vermijden.

Wil men in het kader van de ontwikkelingshulp reële betekenis geven aan het Trust Fund, dan moeten de centrale banken door middel van goudaankoop de prijs steunen. De liquiditeitscreatie kan dan plaatsvinden volgens de zojuist beschreven procedure. Indien de centrale banken geen goud van het IMF kopen, ligt een prijsdaling van het goud in de lijn der verwachtingen, zodat het Trust Fund gedoemd is te mislukken. Dat zal voor de ontwikkelingslanden zeer zeker aanleiding zijn nieuwe eisen te stellen ten aanzien van voorwaarden en hoogte van de krediettranches. De moge-

lijkheid om te „discussieren” over een tijdelijke verhoging van deze tranches is namelijk op verzoek van de ontwikkelingslanden nadrukkelijk opgenomen in het amendingsvoorstel.

Welke weg ook wordt bewandeld, het resultaat blijft een additionele stijging van de internationale liquiditeitsmassa. Een andere mogelijkheid is, dat de centrale banken ten behoeve van het Trust Fund een minimum-goudprijs overeenkomen. Dit laatste impliceert de facto een herstel van de monetaire goudfunctie(s) en zodoende een legalisering van een verhoogde goudprijs.

De effectivering van de potentiële kredietruimte kan tot de volgende problemen aanleiding geven.

- De mogelijkheid is zeer wel aanwezig dat bij een opleving van de internationale economie de internationale liquiditeitsmassa als potentiële inflatiebron fungeert. Evenals in de periode 1970-1974 wordt de internationale conjunctuur dan begeleid door een aanzienlijke expansie van de hoeveelheid liquiditeiten. Het verschil met die periode is slechts het niveau, waarop de prijsstijging start. Het monetaire beleid van de centrale banken en de discipline ten aanzien van de kredietverlening worden dan wederom op de proef gesteld.

- De versterking van de rol van de SDR in het internationale monetaire verkeer wordt, tenzij tegen hoge kosten (inflatie), voorlopig niet gerealiseerd. Er bestaat namelijk geen enkele behoefte bij de rijke landen nieuwe liquiditeiten te creëren door middel van SDR-allocaties; de liquiditeitsmassa is voldoende ruim.

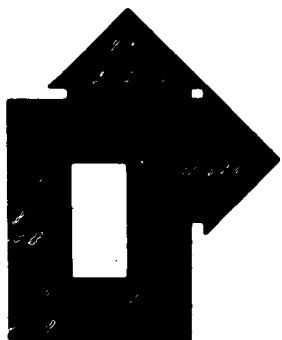
Conclusie

Zolang de vrije en de officiële goudprijs aanzienlijk van elkaar verschiden, had geen enkel land behoefte zijn goudvoorraad in het internationale financiële verkeer aan te wenden. Deze situatie impliceerde in feite een demonetisering van het goud. De afschaffing van de officiële goudprijs leidt tot een herbezinging over de functie van het goud als internationaal betaalmiddel. Als gevolg van de de jure afschaffing van de rol van het goud wordt de de facto demonetisering weer min of meer ongedaan gemaakt.

De tijdelijke verruiming van de krediettranches, de quotaverhogingen en de goudverkoop kunnen een voeding geven aan de bestaande inflatoire krachten in de wereld.

De beheersbaarheid van de hoeveelheid internationale liquiditeiten door het IMF (een van de bestaansredenen van de SDR) neemt door de afschaffing van het goud als monetair goed af. Daarbij komt dat door de „verpolitiserings” van het IMF deze dreigt af te glijden naar een kredietverlenende instelling.

M. G. M. Berben

Deining om de ondernemingsraad

A. F. VAN ZWEEDEN

Als deze beschouwing onder ogen van de lezers komt, zal wel duidelijk zijn of het kabinet al dan niet een oplossing heeft weten te vinden voor de knoop van de ondernemingsraad waarin het zich heeft verstrikt. Het grote gevaar van de situatie waarin het kabinet zich, onder zware druk van partijfracties, heeft gemanoeuvreed is dat de uitkomst van het beraad alleen maar een stukje gelegenheidswetgeving zal opleveren.

De zaak op zich zelf is zeker een diepgaande discussie waard. De fractieleider van de KVP, Mr. Andriessen, die door zijn uitspraak dat deze zaak hem een kabinetscrisis waard is het vinden van een compromis bijna onmogelijk heeft gemaakt, heeft in één opzicht het gelijk aan zijn kant. Het sterk verdeelde SER-advies bewijst dat er nog lang geen consensus bestaat over samenstelling en bevoegdheden van de ondernemingsraad, zelfs niet binnen de vakbeweging. Nu de meningen zo verdeeld zijn, is het de vraag of een kabinet dat over een fundamentele zaak als die van de democratisering van het bedrijfsleven geen afspraken vooraf heeft gemaakt, het zich kan veroorloven een beslissing te nemen die anticipeert op een brede overeenstemming in de maatschappij.

Overigens vind ik dat Andriessen de kwestie wel heel sterk overtrekt als hij stelt dat de verzelfstandiging van de ondernemingsraad tot personeelsvertegenwoordiging een eerste stap is naar arbeiderszelfbestuur. De maatschappelijke orde wordt nog niet in het minst aangetast wanneer de personeelsvertegenwoordiging in staat wordt gesteld onafhankelijk adviezen op te stellen over belangrijke ondernemingsbeslissingen die vérgaande consequenties kunnen hebben voor de werknemers. Wanneer de ondernemingsraad ruimere bevoegdheden krijgt om mee te spreken over financiële en economische beslissingen en mee te beslissen over sociale besluiten, wordt de positie van het management nog niet onmiddellijk ondermijnd. Wel zal de ondernemingsleiding meer dan tot dusver het geval is, genoodzaakt zijn haar beslissingen te motiveren. Dat houdt ook in dat zij de personeelsvertegenwoordigers veel meer informatie

moet verschaffen. In haar eigen belang zal de ondernemingsleiding de ondernemingsraad op de hoogte moeten stellen van alle overwegingen en gegevens die aan haar besluitvorming en planning ten grondslag liggen.

Om de schijn te vermijden dat de ondernemingsraad zich te veel identificeert met de leiding van het bedrijf, is het nog niet zo'n slecht idee om ondernemingsleiding en ondernemingsraad te scheiden. Ook de vaak gehoorde kreet van tegenstanders, dat hiermee de polarisatie binnen de onderneming wordt gehaald klinkt nogal hol, omdat een onderhandelings situatie tussen management en personeelsvertegenwoordiging niet noodzakelijk de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid legaliseert. Ook op basis van een coalitie tussen management en personeel kan heel goed worden samengewerkt, misschien wel beter dan onder een systeem waarin gegeven belangentegenstellingen worden weggevoerd onder de fictie van het gemeenschappelijke belang van werkgevers en werknemers.

Binnen de bestaande overlegstructuren kunnen zich net zo goed gepolariseerde verhoudingen ontwikkelen. Bij conflicten in het jongste verleden is vaak gebleken dat de ondernemingsraad eenvoudig niet in staat is als verzoenende factor te functioneren. Het lijkt mij veel beter wanneer het altijd potentiële conflict tussen ondernemingsbelang en werknemersbelang tijdig gesignaleerd wordt door een open gesprek waarbij alle gegevens op tafel komen. Ik begrijp ook niet wat er tegen is, bepaalde ondernemingsbesluiten tot onderwerp van onderhandelingen te maken waarbij de vakbonden worden betrokken. Je kunt altijd nog beter onderhandelen dan staken of het bedrijf laten bezetten.

In Nederland hebben wij getracht economische democratisering via de ondernemingsraad tot stand te brengen. Wij zijn niet als de Duitsers begonnen bij de top door de medezeggenschap via werknemersvertegenwoordiging in de raden van commissarissen te regelen. In zijn oorspronkelijke opzet was de ondernemingsraad bedoeld als een onderdeel van een publiekrechtelijke

bedrijfsorganisatie. Op het niveau van de bedrijfstakken werden bedrijfslichamen gecreëerd die paritair waren samengesteld. Op dat niveau kon de vakbeweging met de ondernemers overleg voeren. Voor de vakbonden was geen plaats binnen de ondernemingen. De ondernemingsraad was juist bedoeld om de vakbond buiten de onderneming te houden. Er moest immers een strikte rolverdeling in acht worden genomen. De belangen van de werknemers moesten op bedrijfstakniveau behartigd worden door de werknemersorganisaties. Zelfs een van de weinige zaken waarover de ondernemingsraad bij de wet van 1971 medebeslissingsrecht kreeg, namelijk de vaststelling van het arbeidsreglement, stelt inhoudelijk bijzonder weinig voor omdat de inhoud van dat reglement grotendeels wordt bepaald door de collectieve arbeidsovereenkomsten die buiten de ondernemingsraad om worden gesloten.

Democratisering van de arbeidsverhoudingen via het medium ondernemingsraad liep ver vooruit op een redelijk georganiseerde belangenbehartiging van de werknemers op het niveau van de onderneming. In deze lacune wordt nog steeds voorzien door andere overlegorganen dan de ondernemingsraad, namelijk speciale personeelscommissies, technische commissies of bedrijfskernen. Het bedrijvenwerk van de vakbonden heeft tot nu toe evenmin het gat tussen de werknemers op de werkvloer en de bestuursorganen van de onderneming kunnen opvullen, omdat bedrijfsledengroepen niet als overlegpartners van de directie worden erkend.

In feite moet de personeelsraad in de conceptie van NVV en NKV de brug slaan tussen de werkvloer en de directiekamer. Deze oplossing anticipeert naar mijn gevoel op een breder opgezette democratisering, omdat daarin de schakel met de factor kapitaal en het algemeen belang ontbreekt. Wanneer immers de personeelsvertegenwoordiging in staat wordt gesteld om belangrijke beslissingen te blokkeren die in het belang zijn van de kapitaalverschaffers zou ook die stem moeten worden gehoord. Dat kan alleen in een raad van commiss-

Boeken nieuws

Prof. Dr. Helmut Schoeck: Umverteilung als Klassenkampf? Verlag A. Fromm, Osnabrück, 1973, 74 blz.

De hoogleraar in de sociologie aan de Universiteit te Mainz, Prof. Schoeck, heeft aan zijn populair wetenschappelijke publikaties een boekje toegevoegd over de vermogensaanwasdeling (vad) in West-Duitsland. Zoals bekend diende de regering daar te lande in 1974 een wetsontwerp inzake een collectieve winstdeling in, dat inmiddels vanwege te grote uitvoeringsproblemen weer is ingetrokken.

Schoeck, die internationale bekendheid verkreeg door zijn in 1966 gepubliceerde *Der Neid und die Gesellschaft*, ziet de Duitse plannen voor een collectieve vad vooral als een uiting van afgunst. Men gunt anderen geen groter vermogen of inkomens. Volgens de schrijver wordt die afgunst nog in de hand gewerkt door een onjuiste voorstelling van de omvang van de vermogensverschillen. Terecht wijst hij erop, dat die verschillen alleen maar relevant zijn bij vergelijking tussen gelijke leeftijdsgroepen. Hij maakt zich echter zelf ook schuldig aan demagogie, hetgeen hij de voorstanders van een gelijkmatiger vermogensspreiding zo verwijt bij het gebruik van statistisch cijfermateriaal, wanneer hij van zijn kant de werknemers grote vermogens toerekent op grond van de voor de sociale verzekeringen gevormde reserves.

Volgens de schrijver valt niet aan te geven wat rechtvaardige inkomens- en vermogensverhoudingen zijn. Terecht wijst hij in dit kader op de weinig consequente houding van degenen, die enerzijds bezwaar hebben tegen de aanwezigheid van grote inkomens en vermogens, die door ondernemers dank zij

goede bedrijfsresultaten zijn gevormd, maar die anderzijds het toegespeeld krijgen van omvangrijke bedragen uit toto's en loterijen tolereren of zelfs fiscaal begunstigen. Al te gemakkelijk trekt hij daaruit dan de conclusie, dat de grote massa van werknemers dus helemaal geen gelijkmatiger inkomens- en vermogensverhoudingen wenst, indien hen zelf ook maar een kans wordt gegeven op een omvangrijk vermogen. Alle mensen even veel geven helpt trouwens niets, want na enige tijd ontstaan er toch weer verschillen doordat de een zijn geld verspilt en de ander het zal gebruiken om zijn bezit door middel van goede investeringen te vergroten. Na dergelijke bittertafelpraat stelt Schoeck, zonder schroom en niettegenstaande de uitvoerige literatuur daaromtrent, dat er geen criteria zijn te vinden voor rechtvaardige inkomensverhoudingen: „Diese Frage kann nicht einmal sinnvoll gestellt werden”.

Verder wijst hij op de bezwaren en de vele ontduikingsmogelijkheden, die kleven aan een collectieve, landelijke vermogensaanwasdeling (kapitaalverwatering, oneerlijk vanwege de vrijstelling van kleine ondernemingen, politiestaat nodig voor uitvoering). Schrijver vindt voorts dat zij, die voorstander zijn van een landelijk vad-stelsel er ook voor behoren te pleiten, dat alle staatsburgers meedelen in de grond van de landbouwers en de royalties van kunstenaars. Vad-voorstellen van de Duitse regering zouden hebben geleid tot een jaarlijkse toekenning van ca. DM 80 aan waardepapieren per werknemer. Instemmend citeert Schoeck *Die Zeit* van 21 septem-

sarissen die het eindoordeel behoort uit te spreken over beslissingen die van wezenlijk belang zijn voor de continuïteit van de onderneming.

De ondernemingsraad is niet het geschikte orgaan om zwaarwegende beslissingen te nemen. Hij kan alleen functioneren als spreekbuis van het personeel en als een medium voor het overbrengen van de nodige informatie. NVV en NKV stellen naar mijn mening terecht dat de gekozen o.r.-leden geen medeverantwoordelijkheid kunnen dragen voor het totale ondernemingsbeleid. De ondernemingsraad krijgt te veel gewicht wanneer hij werkelijk zou moeten meebeslissen. Pas als de factor arbeid de facto gelijkwaardig wordt aan de factor

kapitaal, wat tot uitdrukking kan komen in gelijke vertegenwoordiging in de raad van commissarissen, is een evenwichtige besluitvorming mogelijk.

Het lijkt mij een juist uitgangspunt dat wij in Nederland niet begonnen zijn met het model van de „Montanmitbestimmung” over te planten in onze ondernemingen, omdat daarin de schakel met de werknemers aan de basis ontbreekt. Daarom is het goed een zelfstandig personeelsorgaan te creëren dat een overbruggingsfunctie kan vervullen. Het sluitstuk van economische democratie moet gevonden worden in de toporganen van de onderneming.

A. F. van Zweeden

ber 1973, die concludeerde ten aanzien van de regerings-vad: „So ziemlich das Dummste soll ..... Gesetz werden”. Het lijkt schrijver meer overeenkomstig de wensen van de massa de vad-afdrachten van de ondernemingen maar te verloten met toekenningen van DM 1 mln. per gelukkige. Een werknemer, die gedurende 50 jaar aan die verloting mag deelnemen, krijgt een kans van 1 : 10 om miljonair te worden.

Veel positiever staat Schoeck tegenover de eind 1973 door de CDU voorgestelde ondernemingsgewijze vad. Zo wordt de werknemer ten voordele van hem zelf en van de onderneming rechtstreeks bij de bedrijfsresultaten betrokken. Een dergelijke regeling mag dan evenwel niet „abgewürgt werden, wie es die neuen Vermögensbildungspläne der SPD anstreben”, maar dient in onderling overleg tussen werkgevers en werknemers tot stand te komen. De overheid zou de totstandkoming moeten begunstigen door fiscale tegemoetkomingen of premies. Helaas werkt de schrijver deze positievere bijdrage om tot gelijkmatiger vermogens- en inkomensverhoudingen te komen niet verder uit.

Concluderend kan worden gesteld, dat in het besproken boekje, zoals dit meer het geval is bij de vruchten van een vlotte hoogleraarspen, waardevolle suggesties en kanttekeningen afwisselen met zeer oppervlakkige, maar bij bepaalde kringen goed vallende kritiek op maatschappijvernieuwing. Voor degenen, die in de materie goed thuis zijn, is het boekje prettig leesbare, prikkelende trein- of vakantieliteratuur, maar in handen van behoudende politici, kan het een gemakkelijk aan te boren bron zijn om met „hooggeleerde” citaten aan te tonen, dat het streven naar gelijkmatiger inkomens- en vermogensverhoudingen zinloos is.

F. L. G. Slooff

G. M. van Balen: Enige financieel-rekenkundige aspecten in praktijk en theorie. Deel I en II, Vuga BV, Den Haag, 1975, resp. 127 blz. en 491 blz., f. 59.

Deel I, dat het theoretische gedeelte bevat, behandelt de financiële rekenkunde. Aan de hand van uitgewerkte voorbeelden wordt aangetoond op welke wijze de tabellen, vermeld in deel II, kunnen worden toegepast en hoe soortgelijke vraagstukken kunnen worden opgelost. Het is een duidelijke handleiding voor een ieder, die regelmatig aan de hand van tabellen vraagstukken moet oplossen. In deel II, waarin aandacht wordt besteed aan het praktische gedeelte, zijn samengestelde interest-annuïteiten- en koers-rendementtabellen opgenomen.

De inkomenselasticiteiten van de afzonderlijke belastingen en, geaggregeerd de inkomenselasticiteit van het gehele belastingstelsel, hebben de voortdurende aandacht van Wellink. Na een belangrijke publikatie in de *National Tax Journal* in 1974 over de „Sensitivity of personal income tax revenue” is hij in juni 1975 op dit onderwerp gepromoveerd. Het boek dat ik nu bespreek is zijn proefschrift. Voorts zullen zijn werkzaamheden op de directie Algemene Financiële en Economische Politiek van het Ministerie van Financiën mede gericht zijn op het onderzoek van de kwalitatieve en kwantitatieve samenhangen tussen belastingopbrengsten en economische ontwikkeling. Hij heeft ook deel uitgemaakt van de studiegroep-Begrotingsruimte, die mede de hoegrootheid van de macro-economische progressiefactor heeft onderzocht.

Het proefschrift valt globaal in drie delen uiteen. In het eerste deel, hoofdstuk II, worden een aantal begripsmatige bijzonderheden inzake de macro-economische progressiefactor uiteengezet. In het tweede deel, de hoofdstukken III en IV, worden vervolgens de z.g. deelprogressiefactoren bepaald — dit zijn de progressiefactoren van de afzonderlijke belastingen —, met een zeer grondige analyse voor de loon- en inkomstenbelasting. Ten slotte worden in het laatste deel, om met de woorden van Wellink te spreken, „de resultaten op één noemer gebracht”, en wordt voor de periode 1975-1980 de generale macro-economische progressiefactor benaderd.

Over het eerste deel, dat overigens uitmunt door een ter zake kundige én duidelijke uiteenzetting, wil ik een tweetal opmerkingen maken. Op blz. 27 wordt, stellingnemend tegen de tegengestelde opvatting van de studiegroep-Begrotingsruimte, geconcludeerd dat een toeneming van de arbeidsinkomensquote een toeneming van de deelprogressiefactor van de loon- en inkomstenbelasting betekent. Deze conclusie wordt zo hard geacht, dat Wellink zegt: „stijging arbeidsinkomensquote en dus stijging deelprogressiefactor van de loon- en inkom-

stenbelasting”. Nu is dit verband er wel in het geval dat vennootschapswinsten ten gunste van het looninkomen verdwijnen, althans als deze winsten in dezelfde periode niet werden uitgedaald, echter niet indien bijv. door omzetting van persoonlijke ondernemingen in besloten vennootschappen de arbeidsinkomensquote toeneemt. Het „overeenkomen” ondernemersloon in de besloten vennootschap zal doorgaans hoger zijn dan het statistisch toegerekende ondernemersloon van de zelfstandige ondernemer — dus een hogere arbeidsinkomensquote —, terwijl de overheveling van de overige winst naar de vennootschapsfeer betekent dat er een teruggang optreedt van het overig inkomen in de inkomstenbelasting; dus via een lagere grondslagelasticiteit een lagere deelprogressiefactor.

Een tweede opmerking betreft de door Wellink voorgestane indeling van de totale progressiefactor in een reële en een inflatoire component aan de hand van de inflatiegevoeligheid van de overheidsuitgaven. Wellink stelt deze vraag: „Betekent het terugbrengen van de inflatoire progressiefactor tot 1 door restitutie van de inflatoire kop (dit is de inflatiecorrectie van de inkomstenbelasting, vermindert voor de inflatoire degressieve specifieke accijnzen, V. d. H.) nu dat in de gegeven casuspositie het belastingstelsel zodanig functioneert dat het volume van de overheidsvoorzieningen relatief gelijk kan blijven?” Het antwoord daarop is ontkennend omdat de relatieve prijzen van de overheidsvoorzieningen door de extra loonvoeligheid sneller stijgen dan de overige, private bestedingscategorieën. Dit z.g. dekkingstekort op de inflatiecorrectie is voor Wellink reden voor een zodanige beperking van de correctie dat de reële progressiefactor op 1,16 kan worden gehandhaafd en de inflatoire progressiefactor zover boven 1 blijft als nodig is om de overheidsuitgaven voor het overige waardevast te maken. Begrotingstechnisch is dit een aardige gedachtengang, maar m.i. voor het gestelde kader niet relevant. Of en in hoeverre de lastenverdeling van de belastingheffing verstrend wordt beïnvloed door de in-

flatie wordt niet bepaald door de budgettaire noden van de overheid. Daar komt overigens nog bij dat Wellink met de progressiefactor maar een deel van die inflatoire verstoring beschouwt. Ook binnen het inkomensbegrip treden verstoringen op, hetgeen voor Nederland nu heeft geleid tot de z.g. studie-Hofstra.

In deel 2 wordt voor alle belastingen met behulp van regressievergelijkingen de deelprogressiefactor bepaald als een produkt van de tariefelasticiteit — relatie tussen veranderingen van belastingopbrengst en belastinggrondslag — en de grondslagelasticiteit — relatie tussen veranderingen van belastinggrondslag en nationaal inkomen. De gepresenteerde aanpak zal zonder twijfel een indicatie zijn van de ramingsmethodieken die op het Ministerie van Financiën worden gebruikt. Vervolgens wordt nog nader ingegaan op de tariefelasticiteit van de loon- en inkomstenbelasting. Met name gaat het daarbij om de verschillen tussen de theoretische tariefelasticiteit als gewogen som van die individuele elasticiteiten op één bepaald moment en de feitelijke tariefelasticiteit over een bepaalde periode, inclusief inkomensverschuivingen en volumeveranderingen. Wellink heeft hierbij gebruik gemaakt van de Pareto-constante als maatstaf voor de inkomensverdeling. Na hem heeft Tuinier in *ESB* van 12 februari 1975 voor een gelijksoortige benadering gekozen met behulp van de z.g. maatstaf van Theil.

In het laatste deel ten slotte wordt met behulp van de eerder genoemde deelprogressiefactoren en de economische vooruitzichten over de periode 1975-1980 de macro-economische progressiefactor voor deze nabije toekomst benaderd voor een ongewijzigd fiscaal beleid. Over het feit dat het resultaat ad 1,16 spoort met de bevindingen van de studiegroep-Begrotingsruimte zegt Wellink uitdrukkelijk dat in de uitkomst: „geen globale bevestiging mag worden gezien van de uitkomst van de studiegroep-Begrotingsruimte. Hiervoor dragen de veronderstellingen die wij voor de economische ontwikkeling in de periode 1975-1980 hebben gehanteerd een te globaal en willekeurig karakter”. Dit lijkt mij wat te boud geformuleerd.

De studie is een belangrijke aanvulling op de literatuur over de z.g. belastingleer. Wellink kan er met tevredenheid op terugzien.

(J.M.)

K. van der Heeden

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

**WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL
ROTTERDAM B.V.**

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (010) 76 11 88

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

Voetgangersdomeinen in Nederland. Sociaal-economische publikaties, Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf, 1975, 123 blz., f. 20.

Resultaten van een onderzoek ingeteld bij ondernemers en gemeenschappelijke instanties naar de wijze waarop het verkeersvrij maken van winkelstraten tot stand komt en de gevolgen, die en ander met zich meebrengt.

In dit boek, dat gebaseerd is op Pais' proefschrift, worden twee enquêtes over het consumentenkrediet geanalyseerd. Daarnaast vinden we een korte theoretische inleidingen en tot slot een poging om de uit de enquêtes verkregen inzichten te toetsen m.b.v. macro-economisch materiaal.

Na een inleiding worden in het tweede hoofdstuk enkele theorieën losgelaten op het, door Pais zo genoemde, fenomeen „living beyond one's means". Uit het gebruik van deze uitdrukking blijkt al dat hij bepaalde socio-psychologische interpretaties niet schuwt. Hierbij treedt hij in het voetspoor van de Amerikaan Katona. Gestimuleerd door diens onderzoeken gaat hij op zoek naar de Nederlandse versie van de z.g. *Katona-mens*: iemand die met toenemend inkomen meer gaat sparen en tegelijkertijd meer gebruik maakt van persoonlijke leningen, afbetaling en dergelijke vormen van consumentenkrediet. De traditionele (Fisherianse) spaartheorie blijkt ontoereikend te zijn: er moet een onderscheid worden gemaakt tussen geleend en gespaard geld. Dat gebeurt in de daaropvolgende stukjes theorie, waar onzekerheid als één van de voornaamste verklarende factoren wordt ingevoerd. Pas uit de conclusies aan het einde van het

boek (!) vernemen we dat slechts het z.g. Thore-type model (met debet- en creditrekening beide opgenomen in de nutsfunctie) in staat is de *Katona-mens* te volgen. Deze theoretische inleiding vind ik hier en daar wat onvolledig: zo vraag ik me bijv. af of het Sandmo-model (portefeuilleselectie onder onzekerheid, gecombineerd met de spaarbeslissing) nu echt niet in staat is de *Katona-mens* te volgen, of dat Pais deze uitbreiding te ver ging. Hiertegenover staat dat diegene die meer in de empirie geïnteresseerd zijn, niet verveeld worden met ellenlange theoretische uiteenzettingen.

In het hieropvolgende hoofdstuk wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan een enquête onder de rekeninghouders van de postspaarsbank in 1960, en aan een NIPO-enquête van 1969. Bij de eerste enquête lag de nadruk op het spaargedrag, bij de tweede voornamelijk op het gebruik van consumentenkrediet. Beide enquêtes waren nu niet bepaald ideaal basismateriaal: zo blijven bijv. hypotheken buiten beschouwing (over afbetalen gesproken!) en wordt bij de vraagstelling geen onderscheid gemaakt tussen bruto- en netto-inkomen. Pais is, zoals we straks zullen zien, er dan ook voorzichtig mee omgesprongen. Uit de wijze van verwerken

van deze enquêtes blijkt duidelijk dat Pais meer een empiricus is dan een theoreticus: met een brede blik overziet hij het materiaal en betreft zoveel mogelijk relevante aspecten in de discussie. In dit hoofdstuk relateert hij het gebruik van consumentenkrediet aan het aankoopgedrag, de inkomenspositie en -ontwikkeling, de „life-cycle"-fase, sociale status en spaargedrag.

In de enquête van 1969 is tevens gevraagd naar de houding t.o.v. het „kopen op de pof". Uit de beantwoording blijkt dat het gebruik van consumentenkrediet sterk gerelateerd is aan deze attitude. Pais concludeert hieruit, vooral in vergelijking met Amerikaanse onderzoeken, dat Hollanders minder gebruik maken van consumentenkrediet, voornamelijk vanwege niet-economische redenen: wij zijn als goede Calvinisten opgegroeid met de gedachte dat spaarcenten goed en schulden slecht zijn. Alhoewel ik erken dat hij hiermee een belangrijk aspect heeft aangeroerd, vraag ik me toch af of dit uit de beantwoording van de attitude-vraag kan worden geconcludeerd. Het is m.i. goed mogelijk dat de houding van iemand t.o.v. consumentenkrediet mede bepaald is door zijn economische omstandigheden.

De analyse van de enquêtes is vrij uitvoerig; eerst wordt een soort kruiselingse tabulatie uitgevoerd en daarna een multi-variate-analyse. In dit laatste geval gebruikt Pais een lineair regressiemodel

Het Instituut voor Actuarieat en Econometrie
van de Interfaculteit der Actuariële Wetenschappen en
Econometrie vraagt een

wetenschappelijk medewerk(st)er

Taken:

het geven van onderwijs en het verrichten van onderzoek op het gebied van de wiskundige economie, alsmede het deelnemen aan beheerstaken.

Gedacht wordt aan een econometrist of een econoom met grondige wiskunde-kennis.

Leeftijd bij voorkeur niet ouder dan 30 jaar.

Inlichtingen kunt u inwinnen bij drs. R. G. Kreijger,
telefoon 020 - 525 4210.

Uw sollicitatie kunt u richten aan
prof. dr. P. de Wolff, Instituut voor Actuarieat en
Econometrie, Jodenbreestraat 23, Amsterdam,
onder nummer 612K

Universiteit van Amsterdam

net binaire variabelen (dummy's) ter classificering van afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Hierbij wordt slechts gebruik gemaakt van het nominale (ja-nee)-karakter van de data, ordinale relaties als „groter dan” zijn hier niet van belang. Deze analyse is zorgvuldig uitgevoerd. Uit de tabulatie blijkt dat de Hollandse Katona-mens bijna niet (in 1960), dan wel in geringe mate (in 1969) is terug te vinden uit de enquêtes.

In het laatste hoofdstuk doet Pais een poging om zijn verworven inzichten toe te passen op de verklaring van enkele macro-economische aspecten van het consumentenkrediet. Hij hanteert hiervoor een simultaan stelsel met de omvang van 't consumentenkrediet en de verkopen

van duurzame consumptiegoederen als endogene variabelen, en de mate van kredietbeperkende (en -verruimende) maatregelen als een van de exogene variabelen. De resultaten vallen (ondanks Pais' beslommeringen) wat tegen: te korte reeksen en multi-collineariteit zorgen voor veel niet-significante coëfficiënten. Tot slot probeert Pais met behulp van een seizoenanalyse toch nog wat greep op de data te krijgen. Dit lukt in zekere zin, alhoewel uit de manipulaties met vrijheidsgraden wel blijkt dat Pais meer inventief dan grondig bezig is.

Dit boek getuigt van een goede hand voor empirisch onderzoek; zoals gezegd passeren bij Pais vele aspecten de revue, die ons een goed inzicht geven in de ach-

tergronden van het „Volkskrediet”. Aan de andere kant had ik een iets steviger theoretisch fundament op prijs gesteld, maar ja, je kunt niet alles hebben. Eén bezwaar moet ik nog kwijt: ondanks het feit dat Pais elders blijkt heeft gegeven een journalistieke pen te bezitten, is juist hier de presentatie niet het sterkste punt. Het Engels is weinig soepel en meer systematiek in de presentatie had geen kwaad gekund. Dit voelde Pais waarschijnlijk zelf ook, getuige zijn goede, puntsgewijze overzicht van de resultaten waarmee hij het boek afsluit. Geïnteresseerden in het consumentenkrediet kan ik het boek desondanks aanbevelen.

W. J. Keller

10 de rijksoverheid vraagt

hoofd subbureau administratieve organisatie (mnl./vrl.)

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
t.b.v. de Rijksgebouwendienst, afdeling Financiële en Huisvestingszaken

Taak: inventariseren en analyseren van de informatiebehoeften enerzijds en de aanwezige administraties en informatiestromen anderzijds; doen van voorstellen voor aanpassing van informatiesystemen, ontwerpen van nieuwe informatiesystemen en adviseren inzake toepasbaarheid van automatiseringsapparatuur; opstellen van administratieve voorschriften, instrueren van personeel en toezien op de juiste uitvoering c.q. begeleiden van nieuwe procedures en werkwijzen; ontwerpen van ponsconcepten, boekhoudkaarten e.a. formulieren; voorstellen doen inzake de presentatie van informatiegegevens; beschrijven, documenteren en archiveren van systemen t.b.v. systeemonderhoud en -uitbouw; beoordelen en bewaken van de doelmatigheid van systemen.

Gevraagd: MEAO of een hiermee vergelijkbare opleiding, diploma MBA.
Bewezen belangstelling voor automatisering strekt tot aanbeveling.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, max. f 2825,- per maand.

Bovengenoemde salarisbedragen dienen te worden vermeerderd met een toelage van 4,5% (voor meerderjarigen minimaal f 66,-).

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van vacaturenummer 6-3582/0936 (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Het salaris is exclusief 7,8% vakantie-uitkering.